

**2 AYLIK
DERGİ**

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 4 CİLT : 4 SAYI : 23 TEMMUZ - AĞUSTOS 2021

SENCER KARACALIOĞLU
Prof.Dr. Ömer DEMİRCAN
Doç.Dr. OKAN BABA
Prof.Dr. SÜREYYA ÜLKER
NURAY GÖK AKSAMAZ
ARİFE KALENDER
FERHAT ÖZEN
YUSUF ÇOTÜKSÖKEN
Prof.Dr. YILDIZ TÜMERDEM
YILMAZ ÇONGAR
HASAN AKARSU
TURGUT ACAR
TÜRKAY KORKMAZ
HİKMET KURTER

Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ Yıl: 4 Cilt: 4 Sayı: 23 TEMMUZ —AĞUSTOS 2021

Sencer Karacalıoğlu	Şuradan Buradan	01
Prof. Dr. Ömer Demircan	Gökten Bir Sözlük Düşmüş	02-05
Doç.Dr.Okan Baba	Bir Anı Bir Sözcük	06-09
Prof Dr.Süreyya Ülker	Soğanilik	10-15
Nuray Gök Aksamaz	Farkındalıkla Gelişen Sanat	16-19
Arife Kalender	Sudur Zaman Boşa Akmasın	20-23
Yusuf Çotüksöken	Finüküler Sözcüğünü Türkçeleştirelim	24-25
Ferhat Özen	Prof.Dr.Ömer Demircan	26-39
Prof.Dr.Yıldız Tümerdem	Ardıç Kuşunun Yası	40-41
Hasan Akarsu	Yalnızlığın Romanı “YALNIZ”	42-43
Yılmaz Çongar	SÖZ	44-50
ÖYKÜLER		
Turgut Acar	Nerede O Eski Gelecekler	51-54
Hikmet Kurter	Geri Vermek	55-61
Türkay Korkmaz	Salgın	62-63

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

23. sayının kapak resmi:

Sayın Ferhat Özenin, içimizden biri Prof. Dr. Ömer Demircan'ı anlatan kapsamlı yazısını alınca derginin kapak resmi de neden Ömer Demircan olmasın dedim; Ömer Demircan önceleri Ahmet Miskioğlu Yönetimindeki Türk Dili Dergisinin, sonra da Yeniden Türk Dili Dergisinin ilk sayısından başlayarak yazıları ve uyarılarıyla destek olmuş bir bilim insanıydı sonuçta.

Kapakta kullanılacak resimle ilgili olarak, ulaşabildiğim arkadaşlarla da düşüncemi paylaştığımda olumlu yanıt alınca Ömer Demircan hocamı arayıp bir kahve içme önerisinde bulundum. Moda burnunda bir çayevinde kahvelerimizi içip değişik konulardan konuşurken, telefonumla bir iki fotoğrafını çekmek istediğimi söyleyip olumlu yanıt alınca dergi kapağında kullandığımız fotoğrafını da içerir birkaç fotoğrafını çektim.

Kapakta kullandığımız fotoğraf Ömer Demircan için de şaşırtı olacaktır. Kendisine Yeniden Türk Dili Dergisi olarak mutluluk, üretkenlik dolu güzel bir yaşam dileriz.

23. sayı ile ilgili bilgiler:

Bu sayımızda uzun bir aradan sonra şair, yazar Arife Kalender de bir yazısıyla dergimizde yer aldı.

Başta Okan Baba olmak üzere, Süreyya Ülker, Nuray Gök Aksamaz, Yıldız Tümerdem, Hasan Akarsu, Hikmet Kurter, Yılmaz Çongar, Türkay Korkmaz, aramızdan ayrılmasına karşın Turgut Acar, son dönemde Yusuf Çotuksöken, Tunca Tünay ve birçok yazar arkadaşımız dergimize katkı ve güç verdiler. Sağ olsunlar var olsunlar.

Bundan sonraki sayılarımızda, aramızdan ayrılan değerli yazarlarımızın yanı sıra yaşayan yazarlarımızla da ilgili dosyalar oluşturup dergimizde sunacağız.

Gökten bir sözlük düşmüş,

. Çağırır: “*Eylemmm, EYLEM!*” diye

Prof.Dr.ÖMER DEMİRCAN

1. Türkçenin canı yüklem-tabanı eylemdir.

(i) Her eylem kökü tek bir edimsel-değişken anlama bağlanır.O değişken, (1) içindeki “*niteleyici ad +çek-*”li birimlerden izlenebilir.

(ii) Edimsel yüklem ekleri (*çek-iş/-in/-il/-ir/-tir/-t/-tir/-se, ...*) gerektiği zaman teker teker, değişmez bir sırayla her eyleme eklenir.

(iii) Öteki ayrımlar ise, niteleyici ad ile niteleme yoluyla eyleme bağlanabilir.Adlarla niteleme yoluyla eylem-tamlaması üretimi açısından Türkçe zengin anlatım olanakları yaratır (1). Örneğin adlarla nitelenen Türkçe bir tek “*çek-*”eylemi ile üretilen 70 dolayında her tamlamaya karşılık İngilizcede ayrı bir eylem, toplam 70ayrı eylem türü sözcük kullanılır. O bakımdan, eylem-tamlama ile sözlüksel, düzanlamlı birim üretiminde en varsıl işlemlerden biridir (3).

(1) 70 İngilizce eylem = 1: *ad+çek-*.

Türkçe ‘çek-’ eylemli tamlamalarla eşanlamlı İngilizce (70 olayında) ayrı eylemler:

astar çek-: apply /ilgi çek-: attract /dayak çek-: beat /duvar çek-: build0/kablo çek-: connect /iple çek-: count / kum çek-: carry /polise çek-: take / 30dk çek-: continue / kopya çek-: copy / örtü çek-: cover / çizgi çek-: cross / kenara çek-: drag / çizgi çek-: draw / üstüne çek-: dress / şarap çek-: drink / suyu çek-: drain /çizgi çek-: erase / sütü çek-: exhaust / oltayla çek-: fish / kahve çek-: grind / bayrak çek-: hang / yukarı çek-: increase / içine çek-: inhale / anneye çek-: inherit / sorguya çek-: interro-gate / ütü çek-: iron / bıçak çek-: knife / 5 gün çek-: last / üstüne örtü çek-: lay / başı çek-: lead / yukarı çek-: lift / ilmek çek-loop / kura çek- lot / 31 çek-: masturbate / anlama çek-mean / yanlış anlama çek-: mis-understand / özlem çek-: miss / boya çek-: paint / boğaya çek-: pair / garaja çek-: park / masrafı çek-: pay / fotoğraf çek-: photograph / tuz çek-: powder / besmele çek-: pray / masayı çek-: pull / protesto çek-: protest / imbikle çek-: purify / el etek çek-: quit / yukarı çek-: raise / dos-dolay x çek-: round / imzayı çek-: withdraw / tetiği çek-: shoot / şut çek-: shoot:/ kumaşın çek-: shrink / kapağı çek-: shut / şarkı çek-: sing / nutuk çek-: speak / kahır çek-: stand / el etek çek-: stop/ baş ağ-rısı çek-: suffer/ emici ile çek-: suck /5 dk çek-: take / dırdırını çek-: tolerate / odun çek-: transport / sigara çek-: use / tel çek-: send / iple çek-: wait / ihtar çek-: warn / 5kg çek-: weigh / tel çek-: wire...

(iv) Bütün sözel birimler soneklerle işlevlenerek yüklem tabanı eyleme bağlanır.

(v) Farsça, Arapça, Batı dillerinden ancak bir ad olarak aktarılabileneylemler: “*et-*” ile “*etken-özneli*”, “*ol-*” ile “*etkilenen özneli*” eylem-tamlaması yapısında yüklem tabanlarına, ya da “*-DİR*” ekiyle yükleme dönüştürülür.Öteki bütün Türkçe eylem kökleri de aynı işleve koşulabilirse de, nedense, Osmanlı devşirme/dönme kâtip, yönetici, onların hepsini dışlar.

(vi) Amaç, insanca anlatım değil Türkçeyi tarihe gömmektir. Annelerimiz Türkçeye yabancı eylem girişinin önünü kapatmasaydı, **Osmanlı Türkçeyiçoktan tarihe gömmüştü!** Türkçenin ortadireği eylemler bir yandan Harf Devrimi (1928), öte yandan Dil Devrimi (1932) ile sözel özgürlüklerine kavuşunca, 20 yıl gibi kısa bir sürede Türkçe öz benliğine kavuşturulmuştur.

2. Eylemler sözlük-dışı!

(3)

Eylemler, örneğin “çek-” eylemi, sona bir çizgi konup sözlüğe girilebilecekken, “-mÀk” ekiyle “çekmek” gibi, bir ada dönüştürülerek sözlüğe yazılmıştır.¹ 10.000’e yakın eylemden bir tanesi bile kendi yerinde değildir. Dilsel açıklamalar da “-mÀk” ekli ad türevleri ardından bir sürü yanlışla sözlüğe girilmiştir. Yalın eylemden (örnek: “çek-” eylemi) “-mÀk” ekli (‘çekmek’ gibi) adların anlamları birbirine karışmıştır!

Türkçe sözü yöneten yüklem-tabanı eylem ise de, onları “Türkçe Sözlük” içinde ara da bulasın! Kimlik değiştirip birer “ad” olmuşlardır (2). Örneğin “çek-” eylemini (2) ararsanız, [---] ile belirtilmiş olangerçek dizinsel yerinden:55’i “çek-” içeren 74 sözcüksonra, ancak “çek-” yerine “-mÀk” ekiyle adlaşmış, [CEKMEK] içinde bulabilirsiniz. Üstelik 10.000 (onbin) dolayında Türkçe eylem yanlış yazılmış, ada dönüşmüş, yanlış dizinlenmiş, yanlış açıklanmıştır! Türkçe sözlükte “çek-” eylemi ile ilgili dizinsel sıralama şöyledir.

(2)

“Çek-”in olması gereken yer: [---].

[---], çekap, çekberi, Çekçe çekçek, çekecek, çekek, çekel, çekelemek, çekelez, çekem, çekememek, çekeme-mezlik, çekene, çeker, çeki, çekici, çekicileşmek, çekicileştirmek, çekicilik, çekiç, çekiçbalığı, çekiçhane, çekiçkemiği, çekiçlemek, çekiçlenmek, çekidüzen, çekik, çekikçe, çekiklik, çekiliş, çekilme, çekilmek, çekilmez, çekim, çekimlemek, çekimli, çekim-ölçer, çekimölçüm, çekimsenmek, çekimsen, çekimsenlik, çekimsenlik, çekimsiz, çekimsizleşmek, çekimsizlik, çekince, çekinceli, çekingen, çekin-gence, çekingenleşmek, çekingenlik, çekinik, çekinilmek, çekiniş, çekinmek, çekinir, çekinti, çekir-decik, çekirdek, çekirdekbireşimi, çekirdeklen-mek, çekirdekli, çekirdeksel, çekirdeksi, çekirdeksiz, çekirge, çekirgekuşu, çekişli, çekişme, çekişmek, çekişmeli, çekişte, çekiştirici, çekiştiricilik, çekiştirilmek, çekiştirmek, çekkin, çekme, çekmece çekmeceli, [CEKMEK], çekmekat, çekmel, çekmen, çekmenli, çekmez, çekmezlik, çektiri, çektirme, çektiirmek, çekül, çekyat, ‘Çekmek’ adı ardından ayrıca “çek” içeren 11 sözcük bulunur.

Türkçe Sözlük içinde sözcük girdisi ardından *ad* (a) ile, *sıfat* (s) ile, *adıl* (ad) ile belirtilmiş. Ancak “çekmek” ardından yanlış olarak: *‘i: -‘i’ *litümleç alan eylem/ -i durum ekiyle kullanılan tümleç/ e: -e’li tümleç alan eylem*” anlamında (i/e) kısaltmaları var. İncelenirse, *edimsel* ayrımlarında yanlış terimlerle açıklandığı görülür. “Türkçe Sözlük”te dilbilgisi açıklamaları, kısaltmalar çeviriseldir. *Nesne* (object) yerine “complement” karşılığı **tümleç* denmiş. Oysa eylem kökünün edimsel ayrımı belirtilecekse, ancak “*geçişli / geçişsiz, nesneli/nesnesiz /etken / etkilenenözneli*” denebilir. Türkçe eylemler, yükleme katılan: “*dönüşlü, işteş, etkilenen, yapan, ettiren, ettirten, gizil*” eklerle her türlü öznel-nesnel ilişkiye girebildiği için eylem “çatı” açıklamaları da yanlıştır; 10.000 türleme, +10.000 dizin, +10.000 yapısal açıklama yanlıştır.

1900’de Osmanlıca sözlükte (kamus-i Türkî) % 35 Türkçe sözcük kalmış olmasına bakılırsa, yabancı eylemler Türkçeye eylem olarak girebilseydi, Selçuklu, Osmanlı (1300-1860) yönetimlerinin, 1312 sonrası “ŞARK ülkelerini

sömürü uzmanları /Orientalistgüdümü sonucu, Türkçe'nin bugüne parçası kalmazdı. **Dua edelim annelerimizin dilsel matematiğine!**

(3)

Yalnızca EYLEM kökleri ile sözlüksel gerçek + olası birimler		Sayı
<i>Türkçe Fransızca ortak sözlüksel işlemler</i>		
1	<i>Ek ile eylem türetme</i> $226+(169+66)=461 \times 32$	14.186
2	<i>Niteleyici ile adlarla kökeylem niteleme:</i> 461×226	104.186
3	<i>"2" türü birimlerden bileşik sözcük oluşması:</i> 12.000×226	?
<i>Yalnızca Türkçede kullanılan sözlüksel işlemler</i>		
4	<i>Sonekle: 'kes-tir-i-l-e-bil-ir-lük' gibi açıklama:</i> $461 \times ?$	?
5	<i>Yüklem-tabanı eyleme "özel-edim" ekleme:</i> 461×8	3.688.
6	<i>eyleme "-(y)Ä-yaz", "-(y)İ-ver" türü eklerle türemiş eylemler?: yapabil, düşeyaz-, geliver-, gidedur, yapagel-, uyuyakal-... 10.000×6</i>	60.000.
7	<i>"Ad+(500+500) eylem-kökü" ile tamlama (örnek 1'deki "çek-" ile 70, ortalama 50 olsa) 1000 (toplam eylem 10.000) eylem $\times 12.000$ ad</i>	?
8	<i>"İkileme" işlemleri $(17+3) \times 461 = 9220 \times 6 =$</i>	55.320

3. Yabancı eylemlerin ancak bir ad olarak girişi.

Tek-heceli olsa bile, doğrudan bir "eylem" olarak Türkçeye girmiş tek bir yabancı eylem bulunmaz. Yabancı bir dilden alınan eylemler tek-heceli de olsa, ne adlaştıracı "-mÄk" ekini, ne de "çatı" eklerini doğrudan alamazlar: *"şut-mak", *"şok-mak", "şut-un-du, şut-uş-tu, şut-tur-du" denemez. O kuralı yabancı eylem sözcüğü bilir, ancak "sözlük-yazı-kurulu, sözlük-yazarı bilmez!" mi demek gerek?

Yabancı eylem türü sözcük anlamları Türkçe-eylem anlamlamanın dışında kalır. Öyleyse yabancı eylem Türkçe göstergelemede dışsal bir birimleme içerir. Bir ad olarak algılanıp biçimsel eylem, yüklem bağları atılır, eylem türü ve işleviyle Türkçeye giremez. İngilizce "shoot-"tan /şut/, Türkçe eylem işlevine ya "-İÄ" ekiyle: "şut-la-" olarak, ya da bir eylemle tamlama oluşturarak koşulabilir: "şut çek-". **Bu yanıyla Türkçe eylemleme Türkçenin korumasıdır.**

Fransızca ile İngilizcede yüklem tabanı eyleme nesnel-ad, yalnızca "**belirsiz nesne**" işleviyle bağlanıp, yüklem ardına konumlanır: "**écrire un récit / write a story**" (*= yaz öykü>): Türkçesi: "öykü yaz-". Öyle bir konumlama ile: Fransızca ile İngilizcede "**belirsiz**" nesnel-ad yüklem-tabanı ile "**tamlama**" oluşturmaz. Fransızca dilbilgisi örnek alınıp çevirisel olarak yazılan Osmanlıca dilbilgisi ayrımları Türkçe dilbilgisine de aktarıldığı için, o terslik sürer gelir.

Fransızca'da nesnel ad ile yüklem-tabanı eylem ilişkisi yalnızca "**nesne olma**"dır. Oysa, [niteleyici + nitelenen] dizimli Türkçe tamlama sözlüksel bir birimdir. Niteleneni ad olan eylem-tamlamaları yüklem tabanı seçilirse, niteleyici ada ikinci bir işlev koşulur: "**nesne**" olma. Öyle birimler Fransızca-da yalnızca "**nesne**" işlevli, Türkçede ise "yüklem tabanı eylem-niteleyicisi" ve

“nesne” olur. O yüz-den, gerek Türkçe dilbilgisinden gerekse ‘*Türkçe sözlük*’ten ayrıca “eylem-tamlamaları” da dışlanır. (3: 7)’ye bakılırsa bunun Türkçe için ne anlama geldiği, verilen zararın ölçüsü anlaşılabilir.

4. Osmanlıca, Türkçe

Okulda öğretilmemesine, yazılı alana sokulmamasına, 1920’li yılların başında Osmanlıca okur-yazar oranı %1 olmasına karşın, Türkçeyi halkın sözlü iletişim ortamında öğrenip yaratılan ulusal iletişim ortaklığı Türkçe işlemlerin ussal ve kolayca öğrenilebilir bir düzen içermesine bağlanabilir. Çağlar-boyu okul öğretimi, yazılı-anlatım dışına sürülmesine karşın, Türkçenin ortak-iletişim aracı seçilmesinde, benimsenmesinde o özellik etkili olmuştur, denebilir.

Annelerimizin Türkçe matematiği ile, eylemler “Türkçenin korumaları” olarak görevlendirilmiştir. Türkçe eylem köküne (gel- :*konuşana doğru konum değiştir* gibi) tek bir değişken anlam koşup öteki edimsel ulamsalayırımları teker teker, değişmez bir sıra ile ekleyerek başka dillerden Türkçeye eylem türü bir sözcüğün eylem olarak girişi engellenmiştir. Türkçeye eylem olarak giren tek bir yabancı sözcük yoktur. Giriş ad-anlamlı olur: “İngilizce “shoot” eyleminin /şut/ adı olarak aktarılması gibi.

Adlar ile niteleyici sözcük anlamları, yabancı dillerde oluşup göstergeleşmiş eylemler dışsal olduğu için denetlenemez. O nedenle Türkçe-eylemler sıkıdenetime koşulmuş, sözel işlemlenin en azından yarısı, yabancıdil birimlerine kapatılmıştır. Türkçeye ancak adlaşarak giren yabancı eylemlere “et-” ile “yapan” (...çek-etti), “ol-” ile “etkilenen” özne ayrımı eklenir; adlar “-Dır” ile yüklemelenir; yabancı eylemden adlar “... [şoke-ol]-du” gibibirer eylem-tamlamasına dönüştürülür. Türkçe başka eylem köklerine pek başvurulmaz. Osmanlı kâtip üzerinde sıkı bir orientalist (1312-) denetim kurulu.

“*Gülhane Parkı*”nda halka okunduğu bildirilen **Tanzimat Fermanı**’nda (1839), “*yardımcı ey-lem” denilen (ancak öyle olmayan): 77 *ol-*; “5 *bak-*; 5 *bul-*; 4 *et-*; 3 *ver-*; 2 *gel-*; 2 *gör-*; *art-*, *de-*; *kıl-*; *tut-*” eylemleri, belirtilen sayılarda geçiyor; türemiş eylem olarak: “*çalış-*; *çıkar-*; 2 *söyle-*; *ayrıl-*; *uğraş-*; *çekin-*; *bildir-*; *buyur-*” kullanılmış. Ancak annelerimiz, kendisini yüzyıllarla cehale-tin kuyusunda tutan Osmanlıyı “*sözlü-dilde*” iletişimle alt edip Türkçeyi gerçek kimliğiyle korumuştur!

Öyle olmasaydı, 700 yıl süreyle Türkçeyi ne öğretim, ne de yazın alanına sokmayan Osmanlı: Fatih döneminden başlayarak tıpkı adlar gibi eylemleri de Arapça Farsça ile Hint-Avrupa dil-lerinden seçip Osmanlıca’da, ardından Türkçe sözlü-dilde bir tek Türkçe sözcük bırakmazdı!

¹İlk giriş Ş. Sami: (1901): *Kamus-i Türkî*, içinde uygulanmış, TDK 2010.

BİR ANI BİR SÖZCÜK

Doç.Dr. M.Okan Baba

Sözcükler zaman içinde hem ses hem biçim hem anlam yönünden değişebilir.Kimi kullanılmaz olur.Bu değişmeler,toplumun kültürü ile yakından ilgilidir.Fakat kimi zaman merkezlerden uzak bölgelere bir Halkbilim verisi olarak kullanılan sözcükler vardır. "höllük" böylebir sözcüktür.

Eledim eledim höllük eledim

Aynalı beşikte bebek beledim

Büyüttüm besledim asker ettiler

Gitti de gelmedi gayrı ne çare

Bu türküde geçen "höllük" sözcüğü Türkiyenin değişik bölgelerinde kullanılır..Bu sözcük Kemaliye((Eğin) köylerinde kullanılan bir sözcüktür.Benim çocukluk yıllarımda çocukları kundakta belerken ısıtılarak iki temiz bezin arasına serilen özel bir toprağa "höllük" denilirdi.Bu toprağın işlevi çocuk altını ıslattığı zaman ıslalığı çekmek için kullanılırdı.Fakat yazı dilinde pek kullanılmazdı.Bu sözcük üzerine durmamız bunun bir gelenek olarak yaşayıp yaşamadığını anlamaktı. Sözcüğün tarama sözlüğünde iki biçimi var .(Öllük ve höllük) bazı sözlüklerde sözcük "höllük" olarak geçmektedir.

Türkçede sözcük başında ince söylenen (h) sesi ilk seste bulunmaz, fakat bu sözcükte kullanılmıştı Halk ağzında yabancı sözcüklerin başında bir (h) sözcüğünün türediğini görüyoruz. Örneğin (ayva>hayva,ark>hark) gibi ."höllük!" sözcüğünün başındak(h) türeme bir ses olarak görünüyor.Sözcük "öllük" biçiminde olduğunu düşünüyoruz. Türkçede kökler tek heceli olduğu biliniyor.Sözcük iki heceli olduğuna göre (Öllük<öl+lük) olarak çözüldüğü zaman (öl+) ad kökü (-lük)addan ad türeten ek olduğu görülüyor."Öl" sözcüğünün

anlamı (yaş ve nen sulu) olduğu anlaşıyor. Anadolu Türkçesinde " Öl" ilgili sözcüğünün çeşitli türevlerini görüyoruz:

1."Sıdk bağı biteyidi gönlünden"

"Kurumayaydı kökü ölünden "(XIII_XIV: yüzy)

2." Ve su ile ölüdeler ve iki taşın arasında koyup döğeler"(Xiv-Xv . yüzyıl)

3." Ger istersen seyr-i Ruyi Bahr-i Ahdar".

"Ölüyüp payın, olmaz damenin ter "(XV.yüzyıl)

4. "Ben susamış bu aşk yazında kalmışam"

'Ölütmeğe dimağı lebinden nebat irür "(XIV.yüzyıl)

Bu örnek metinlerin birincisinde (ölünden<öl-ün-den) sözcüğü ad olarak kullanılmıştır anlamı (göz yaşından) .görüldüğü gibi sözcüğün kökü ı((öl+) ad köküdür.ikinci örnekte (Öl+ü-t-e-ler) ad kökünden(-Ü-) isimden fiil yapma eki(-t-) fiiden fiil yapma eki (-eler) fiil çekim eki.

Üçüncü örnek (ölüyüp< öl+ü-y- üp) (öl) ad kökü (-ü) addan fiil türetme ekidir."y' sesi kaynaştırma ünsüzüdür,(-üp) eki zarf fiil eki.

Dördüncü örnek (Ölütmeğe< öl+ü-t-mek+e) (öl)'ad kökü (-ü-) addan fiil yapma eki (-t-) fiiliden fiil yapma eki,"-mek" fiilden ad yapma ekidir. "-e" ad çekim ekşdir. anlamı (ıslatmaya) anlamında kullanılmıştır.

Bir halk yaratması olarak halkının bir yaşambîçimi gösteriyor "öllük" .Bu nedenle Türkçenin başka lehçelerde nasıl kullanıldığına bakmaya çalıştık.

1- "Öl" Anadolu Türkçesi dışında başka lehçelerde kullanıldığını görüyoruz. Ettuhfe-üz- Zekiye Fil-Lugat-it- Türkiye adlı Mısır kıpçakcası sözlüğünde (ölüdi <öl+ü-di) (ısladı) anlamında kullanıldığını görüyoruz.

2-Divanü Lugat-it- Türk ‘te üç yerde “nem” anlamıyla sıfat görevinde kullanılmış

Öl neng (ıslakşey) C –I,S48/21

Öl ton (ıslak elbise) C-ı S48/23

Çim öl ton (çok ıslak elbise C-I S, 339/11

3- Kutadgu Biliğ sözcüğün çok kullanıldığını görüyoruz.

Açı suv teg ol kör bu dünya nengig

Neçe içse kanmaz ölimez tili (C- 1,1408)

Kurug öl yemiş tut ya içgü süçig

Anıngdın bolur bu boguzka keçig (C -1,2889)

Kurug öl yemiş ya cülengbin cülab

Özi kadgu turgu bu barça şarap (C-1, 2904)

Kurug tumlug artsa isig öl anut

Bu iki angar kılga evre yanut (C-1,4626)

Birinci beyitt (ölimez<öl +i-mez =ımlaşmaz) addan türemiş bir fiildir.(öl+) ad (-i) addan fiil türeten ek (mez)geniş zaman olumsuzluk ekidir.ikinci ve üçüncü beyitlerde(.Öl yemiş = taze yemiş)bir sıfat tamlamasıdır.Başka bir deyişle (öl+) sıfattır.Dördüncü beyitte (öl=yaş) ad görevinde kullanılmıştır

4- Uygur etinlerinde kullanıldığı görülüyor

Kurug **yirig** suwayu öl yirig tarayu (iki prens hikayesi S1)

Tamgakı suw öl ödüş (Turfan-Texte VIII R.R. Arat)(öleng<öl+e+ n) (nemli) (A.Von Gabain Eski Türkçenin Gramer)(öli-<öl+i-) (nemlenmek) (A.Von Gabain Eski Türkçenin Grameri)

Öllük sözcüğünün anlattığı olgu ile ilgili örnek bulamadım.”Öl “sözcüğünün Türkçenin bütün lehçelerinde kullanıldığı anlaşıyor Kırgız sözlüğünde (öl) (nem) karşılığında kullanılmış .Daha geniş bir araştırma Türk kültürünün bir dönemini

açıklayabiliriz.Gök Türk yazıtlarında sözcük hiç kullanılmadığını belirtmek yerinde olacaktır.

NOT: Tarama Sözlüğünden , Kutadgu Biligden alınan metinlerin serbest çevrisidir

1- Doğrulukbağı bir ağaç gibi büyüsün gönlünden, göz yaşından kökü hiç kurumasin.

2- Su ile ıslatıp ve ıslatıp iki taşın arasına koyup döveler.

3-Yeşil denizde güzelin yürüyüşünü istiyorsan , ayağını ıslatıp ,eteğini beline vurmadan olmaz

4-Ben aşk sahrasında susuz kalmışım,Damağı ıslatmaya dağından yaşam gelir.

Kutadgu Biligdeki metinler

1-Dünyanın acı su gibi ne kadar kötü olduğunu gör,ne kadar içse kanmaz ıslanmaz dili

3- Kuru yaş yemiş içki ya şarap yap, onlardan ıolur boğazdan geçen

4- Kuru yaş yemiştten gül suyu balli gül suyu güzeldir, bir parça şarap kendisini onu kaygılandırır.

5- Kuru tumluğ artsa sıcak bir iltifatla yaş yemiş hazır, bu ikisi herkese yanıt verir,

(10)

SOĞANİLİK (MEDULLA OBLONGATA)

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Tümbeynin (Dimağ, Encephalon) (Dilgibilim dilinde özeysel sinir dizgesinin sağrağın (cranium, kafa, kılıf) içinde kalan bölümünün genel adı tümbeyindir. Bunun ana bölümü olan beynin (cerebrum) Osmanlıcası “muh”tur (Zeren 1946). Almancada tümbeyne “Gehirn” ya da “Hirn” denirken beyne büyük beyin anlamına gelmek üzere “Großhirn” denir. Çözdüzenbilim (Nozoloji) dilinde bu ayırım ortadan kalkabilmektedir. Özleyin Latince encephalon beynin Yunancası olan “enkephalos”tan bozmadır.)omuriliğe komşu en alt bölümüne “soğanilik” denmektedir. Latince uluşal (resmî) adı “medullaoblongata” olup, eşanlamlıları “bulbus”, “bulbusmedullae”, “oblongata”dır (Ülker 2009). Medullaoblongata “uzamış ilik”, bulbus “soğan”, bulbusmedullae “ilik soğanı” demektir. Buna dayanarak Berkol ile ark. Osmanlıca adı “basala –i sisaiye” olan bu oluşumun adını “soğan”, “soğanilik”, “uzamış ilik” biçimlerinde özleştirmişlerdir (1935). Bunlardan soğanilik 1946’da Zeren’in sözlüğüne girmiş (Ülker 2002a, Zeren 1946, Zeren 1959), Zeren emekli oluncaya dek İstanbul BilgitayıDirgerlik Yetili Dilgibilim Koltuğu öğretim üyelerince yayımlanan bütün kitaplar (Berkol 1939 – 1945, Zeren 1971), TDK’nin orta öğretim terimleri kılavuzu (1963), Hatiboğlu’nun sözlükleri (1981, 1985), çeviri yapıtımız (Feneis 1979) ile sözlüğümüze (1986) de girmiştir. Dilemre ise bu kavramı “soğancık” biçiminde özleştirmiş (1945), bu terim Karol (1963, 1998), Dil Derneği (Özel 2018) ile TDK’nin (Ağakay 2011) sözlüklerine de girmiştir. Orta öğretim terimlerikılavuzunda bu oluşuma soğaniliğin yanı sıra “omurilik soğanı” da denmiş, bu terim Tuğlacı (1971), Hatiboğlu (1985), Yakıncı (2019) ile bizim sözlüğümüze (1986) de girmiştir. Unat bunu “omurilik soğancığı” biçiminde değiştirmiştir (2004). Bu oluşuma Seyitgazi’de “kurtyemez” denmektedir (Derl). Bu veri de omurilik soğanıyla birlikte soğaniliğin eşanlamlısı olarak sözlüğümüze girmiştir (1986).

“Kim mingener olmak ister?” izlencesinde sorulan bir sorunun yanıtları arasında geçen sarımsak sözünün (Hakan 2021, Özbey 2021, Soybaş 2021) yazımı TDK ile Dil Derneği arasında anlaşmazlık konusudur. TDK’nin sarımsak biçiminde yazdığı (Ağakay 2011) bu sözü Dil Derneği “sarmısak” biçiminde yazmaktadır (Özel 2018). Sözcük Divan’da “samursak”, “sarmusak” biçimlerinde geçmektedir (1972). Sözcüğün sar- eylem kökünün türevi olduğunu düşünen Clauson, doğru biçiminin “sarumsak” olabileceğini belirtmiş,

(11)

samursak biçiminiyse göçüşme olarak değerlendirmiştir (1972). Eyuboğlu'na göre sözcük sar- eylem kökünün türevi olabileceği gibi “sarı” sözünün türevi de olabilir. Sarmısağın samur renginde olduğunu da vurgularsa da öbür iki seçeneğe ağırlık verir. Nişanyan ise sözcüğün Sanskritçede bir çeşit sarmısağın adı olan “srimastaka”dan bozma olabileceğini yazmıştır (2018).Gülensoy, sözcüğü samurun türevi olarak gören Räsänen'e (1957) katılmadığını belirtmiştir (2007). Räsänen, 1969'da yayımlanan sözlüğünde sarmısağın kökeni konusunda bilgi vermemiştir.

Räsänen'in 1957'de sarmısakla birleştirdiği samur sözünün kökeni de ayrı bir tartışma konusudur. Bu söz Şemsettin Sami (Fraşerî 2010), Doerfer (1963 – 1967) ile Dil Derneği'ne (Özel 2018) göre Farsçadır. Redhouse (1999) ile TDK'ye (Ağakay 2011) göre Arapçadır. Steingass Farsçadaki “semmur”biçimini Arapça, samur biçimini Türkçe bir alıntı olarak göstermiştir (1947). Nişanyan, sözcüğün Orta Farsçadan Arapçaya, oradan da Türkçeye geçtiğini belirtmiştir (2018). Tarama dergisinde (1934) Farsça gösterilen bu sözün suyla ilişkili “sam” kökünün sonuna “-mur” sonekinin getirilmesiyle oluşturulmuş Türkçe bir söz olduğu belirtilmiştir. Bazin, İran ile Arabistan'da yaşamayan bu hayvanın adının Arapça ya da Farsça olamayacağını, Türkçe ya da Sibiry kökenli olması gerektiğini, Türkçede “kemir-“anlamına gelmesi gerektiğini belirttiği “sam-“ ya da “som-“ eylem kökünün sonuna “-ur” soneki getirilerek oluşturulmuş bir veri olabileceğini yazmıştır. Eren, bu konudaki görüşleri yorumsuz sunmuş (1999), Gülensoy ise sözcüğü, yanına soru imi koyduğu “sa-“ kökünün türevi olarak değerlendirmiştir (2007). Karaağaç Farsça samurla Arapça semmuru Türkçe verintiler olarak değerlendirmiştir (2008). Bu veriler ışığında sözcüğün Arapça ya da Farsçadan bozma olduğu yolundaki görüşleri sakıntıyla karşılıyor, Türkçe olduğu yolundaki görüşler üzerinde durulması gerektiğini düşünüyoruz. Elimizdeki kaynaklarda kemir- anlamında sam- ya da som- kökü bulamadığımızı da belirtmek isteriz. Belki de “sömür-“ anlamındaki “sotur-“, “surat as-“ anlamındaki “somurt-“ eylem gövdeleriyle hayvan burnu anlamındaki “sotak” sözünün yapısında bulunan “som-“ kökü anlatılmak istenmiştir.

Eski Türkçede samur anlamında kullanılan, günümüzde de birçok dilcede kullanılan “kiş” sözü Paasonen'e göre Samoyedce “kili”den bozmadır. Räsänen de bu görüşü benimsemiştir (1969). Donner ise sözcüğün Türkçeden Samoyedceye geçtiğini belirtmiş, bu görüşü Eren'ce de dillendirilmiştir (1999).

(12)

Doerfer bu sözün Farsçaya da geçtiğini belirtmiş (1963 – 1967), Clauson da Farsçada Türkçe bir verinti olduğunu, Türkçe sözün Hint – Avrupa ya da Ural kökenli bir alıntı olmadığını belirtmiştir (1972). Róna Tas ise Hint – Avrupa dilindeki “kek” sözünden kökenlendiğini belirttiği Ana Toharca ile karşılaştırmıştır (1986). Ana Toharca kişinin Türkçe bir verinti olabileceği kanısındayız.

Sözlüğümüzde milyon “mingen”, milyar “minger”, bilyon “ikingen”, trilyon “üçünger”, katrilyon “dördünger” biçiminde özleştirilmiştir (1991). Bilyon İngiltere’de milyon, ABD’de milyar anlamındadır (Redhouse1998). Mingenlemingerin yapısında bulunan “ming-“ öneki Eski Türkçede bin anlamına gelen “ming” sözüne dayalıdır. Milyoner, milyarder, bilyoner, trilyoner, katrilyonerin “mingener”, “mingerder”, “ikinger”, “üçünger”, “dördünger” biçimlerinde özleştirilebileceği kanısındayız. Mingerderin yapısındaki “-dar, -der” soneki Atalay’a göre “addan ad yapmaktadır. Örnek olarak “ay”dan türeyen “aydar” ile “çav”dan türeyen “çavdar”ı göstermiştir (1941). Milyarder sözü hem ad, hem nitemdir. Ad olduğundan dilimizin yapısına uygun bir türetilidir. İkinger, üçünger, dördünger biçimlerini “ikingener”, “üçüngener”, “dördüngener”in “-en-“ ara seslerini çıkararak oluşturduk.

Kimi yetkililerin Türkçe terimleri “bilinmesi gerekmeyen yerel dil” olarak nitelendirmeleri (Soybaş 2021) yanlıştır. Soğanilikle eşanlamlıları arasında yerel dil olarak nitelendirilebilecek tek veri Seyitgazi’den derlenen “kurtyemez”dir. Adı geçen oluşumun kökleşik sözlüklerimize giren tek karşılığı “soğancık”tır (Ağakay 2011, Özel 2018). Dolayısıyla soğanilikle omurilik soğanının genel dilimizde kullanılan sözcükler olduklarını söyleyemeyiz. Soğancık biçimi doğru bir adlandırma değildir; çünkü “bulbus” soğancık değil, soğan demektir. Bu yüzden İstanbul DirgerlikYetili’ninözleştirmeci öğreticilerinin yapıtlarına da, bizim sözlüğümüze de girmemiştir.

Bu olay nedencesiyle kamuoyu, bilginlerimizin dilimize bakış açısını da görmüş oldu. Dilgibilim dilimizin babalığını yapan yarlıgamalı Üsögr. (Ord. Prof.) Dr. Zeki Zeren bile üzerindeki baskıyı azaltmak için Türkçe terimlerin orta öğretim için gerekli olduğunu, dirgerlik öğrencisineyse Latince terimlerin Türkçeye uyarlanmış biçimlerinin öğretilmesinden yana olduğunu belirtmek durumunda kalmıştır (Ülker 2002b, Zeren 1941) (Sözlüğümüzdeordinaryüs

(13)

profesöreüs öğretir, profesöre öğretir, doçentebilgihan, yardımcı doçenteyarbilgihan, bilim doktorunabilger, tıp doktorunadirger denmiştir (1986)). Üsöğr. (Ord. Prof.) Dr. Saim Ali Dilemre “Bizim kutlu ödevimiz bilim sözlüğümüzü yapmaktır; yabancı terimlerin ortadan kaldırılması değildir” (1945) demiştir. Dr. Şefik İbrahim İşçil – Ali Ulvi Elöve “Amacımız, bugün için, Grekolatin terimlerini kullanmamak değil, eskiden karşılıkları olan, birçoğu uydurma, Osmanlıca lakırdılar yerine Türkçelerini koyarak kendi dilimizi işletmek, ona alışkın olmayan birtakım aydınlarımızın ilgisini uyandırmak, öz Türkçenin bugünkü bilgi diline de karşılık gösterecek yeterlikte olduğunu belirtmektir” (1944) demişlerdir. Bunların hepsi o günün gerçekleri karşısında bilim dilimizin önünü açmak için söylenen yatıştırıcı sözlerdi.

Üsöğr. Br. (Prof. Dr.) Sadri Maksudî (Arsal)’ın “Mektep ve ilim dili Türkçeleştirilmezse müstakil Türkiye’de dahi Türk dilinin yok olması tehlikesi vardır” (1930); TDK’nin, İşçil –Elöve’nin sözlüğüne yazdığı önsözde (İbrahim Necmi Dilmen’ce yazıldığı anlaşıyor) “Terimleri Türkçeleştirmenin bir anlamı da öğrencilere bilgilerini artırmak yolunda yıllar kazandırmaktır” (1944) biçimindeki anlatımları bilim dilinin özleştirilmesinin önemini açıkça vurgulamaktadır. Üsöğr. Dr. (Ord. Prof. Dr.) Nurettin Âlî Berkol’un, öncelikli amaçlarının Türkçe terimleri öğretimde kullanmak olduğunu belirtmesi (1936) de yine bu anlama gelen bir açıklamadır.

O günün Türk dirgeri ulusal dirgerlik dili adı altında önüne konan, Arapçaya dayalı, Osmanlı dirgerlik dilini anlaşılmaz buluyordu. Fransızca terimler Osmanlıcalarına oranla daha anlaşılır bulunuyordu. Bu yüzden çoğunluğun beklentisi dirgerlik dilinde yetmiş yıldır süren iki dilliliğe son verilip, yalnızca batı kaynaklı terimlerin kullanılmasıydı. Nitekim o dönemde durulun (devlet) da arkaladığı az sayıda bilinçli bilginin bütün çabalarına karşın Türkçe terimlerde değil, batı kaynaklı terimlerde birleşilmiştir.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 11. bası. TDK. Ankara, 2011.

Arsal SM. Türk dili için. Türk Ocakları. Ankara, 1930.

Atalay B. Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme. TDK. İstanbul, 1941.

Berkol NÂ, Mouchet A, Göğen HV. Özek sinir takımının kısa anatomiası. İÜ. İstanbul, 1935. Berkol NÂ, Mouchet A, Göğen HV. Göğüs ve karının systematisel ve topografisel kısa anatomiası. 2. kısım. Nefes, hazım, sidik

(14)

- dölörögenleri ile kanbezleri ve karın zarı. İÜ. İstanbul, 1936. Berkol NÂ, Mouchet A, Zeren Z, Oya MA. Sistematik anatomi. İstanbul, 1939
- Berkol NÂ, Mouchet A, Zeren Z, Oya MA. Sistematik anatomi. İÜ. İstanbul, 1940.
- Berkol NÂ, Mouchet A, Zeren Z, Oya MA. Sistematik anatomi. İstanbul, 1941.
- Berkol NÂ, Mouchet A, Zeren Z, Oya MA. Sistematik anatomi. İstanbul, 1943.
- Berkol NÂ, Mouchet A, Zeren Z, Oya MA. Sistematik anatomi. İstanbul, 1944.
- Berkol NÂ, Mouchet A, Zeren Z, Oya MA. Sistematik anatomi. 3. bası. İstanbul, 1945.
- Clauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. University Press. Oxford, 1972.
- Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963 – 1982.
- Dilemre SA. Hekimlik dili terimleri. Özel incelemeler. Türk Dili Belleteni 1945; III (1 – 3): 1 – 132.
- Divanülûgat it Türk dizini. TDK. Ankara, 1972.
- Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Wiesbaden, 1963 – 1967.
- Eren H. Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara, 1999.
- Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal Yayınlar. İstanbul, 1991.
- Feneis H. Resimli anatomi sözlüğü. Çev. Ülker S. İnkılâp – Aka. İstanbul, 1979.
- Fraşerî ŞS. Kamus – ı Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.
- Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.
- Hakan A. Soğan, turp, brokoli, sarımsak. Hürriyet 8 Şubat 2021 Pazartesi, s. 4.
- Hatiboğlu MT. Anatomi histoloji embriyoloji sözlüğü. AİTİADHF. Ankara, 1981.
- Hatiboğlu MT. Anatomi sözlüğü. 2. bası. Ankara, 1985.
- İşçil Şİ, Elöve AU. Türkçe hekimlik terimleri üzerine bir deneme. TDK. Bursa, 1944 – 1948.
- Karaağaç G. Türkçe verintiler sözlüğü. TDK. Ankara, 2008.
- Karol S. Zooloji terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1963.
- Karol S, Suludere Z, Ayvalı C. Biyoloji terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1998.
- Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.
- Orta öğretim terimleri kılavuzu. TDK. Ankara, 1963. Özbey S. Omurilik elmacığı. Kelebek 9 Şubat 2021 Salı, s. 3. Özel S, Yaşayan S, Özdemir K,

(15)

Küçükaras H, Çakmakoglu G. Türkçe sözlük. 4. Bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.

Räsänen M. Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen. Helsinki, 1957.

Räsänen M. Versuche eines etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen. Lexica Societatis Fennicae – Ugricae. Helsinki, 1969.

İngilizce – Türkçe Redhouse sözlüğü. 28. bası. Sev. İstanbul, 1998.

Redhouse. Türkçe/Osmanlıca – İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.

Róna Tas A. Tocharische Elemente in den altaischen Sprachen. Language and History, Szeged, 1986, s. 69 – 74.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/altaica_025_000-270 .

Soybaş F. Omurilik soğanını bilmeyen hekim olur mu? Türkiye bunu konuşuyor. Hürriyet 9 Şubat 2021 Salı, s. 20.

Steingass F. A comprehensive Persian – English dictionary including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature. 3rd ed. London, 1947.

Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi. TDTC. İstanbul, 1934.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yüzyıl ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

Unat EK, İhsanoğlu E, Vural S. Osmanlıca tıp terimleri sözlüğü. TTK. Ankara, 2004.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. İnkılâp. İstanbul, 1986.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Bütünlenmiş 2. bası. İnkılâp. İstanbul, 1991.

Ülker S. Resimli anatomi sözlüğü adlı çeviri yapıtımızda Zeren'den aldığımız dilgibilim terimleri. Dirgerin Sesi 2002a; 12: 37 – 47.

Ülker S. Cumhuriyet döneminde tıp dilini Türkçeleştirme çalışmaları. Dirgerin Sesi 2002b; 12: 60 – 90.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 4. bası. İstanbul, 2009.

Yakıncı C, Zülfikar H, Acartürk E, Bozbuğa N, Kahya E, Kazancı G, Ünal S, Yıldırım İ, Aydoğdu İ, Aytaç B. Tıp terimleri karşılıklar kılavuzu. İnönü Ü. Malatya, 2019.

Zeren Z. İnönü Ansiklopedisi'nin hazırlanması münasebetile anatomi terimlerimiz hakkında düşünceler. İstanbul, 1941.

Zeren Z. Lâtince – Türkçe – Osmanlıca anatomi sözlüğü ve Türk anatomi terimleri. İstanbul, 1946. Zeren Z. Lâtince – Türkçe – Osmanlıca anatomi sözlüğü ve Türk anatomi terimleri. 2. bası. İÜTF. İstanbul, 1959. Zeren Z. (Kısa) sistematik insan anatomisi. İstanbul, 1971

FARKINDALIKLA GELİŞEN SANAT

Kendiliğinden Uygun Anda Farkındalıkla Gelişen Sanat

NURAY GÖK AKSAMAZ

Yaratıcı kişiler, sanatsal eylemi başlatmak üzere kendiliğinden uygun bir an yakalıyorlar. İşte o anda imgelemin canlandığı ve nesnel gerçekliğin algıda duyumsal bir biçim aldığı söylenebilir. Tek bir an, evreni değiştirebilir mi? İnsanın yaratıcılığı evreni tümüyle değiştirmeye yetmese de sanat evrenini farkındalıkla geliştirmeye yöneltebilir, kendiliğinden bir an. “Bir anın bir evreni değiştirdiği”ni dile getiren yaratıcılığın algılanmasını sağlayabilir ya da üzerinde düşünmeye de yöneltebilir, kendiliğinden uygun andaki bir dörtlük: “Dese bir kez /Dese bir ölü bir kez /Neymiş /bir anın bir evreni değiştirdiği” (“Uzun Soru” /Haydi 2, Fazıl Hüsni Dağlarca). Sanatsal eylemi, sözgelimi zihinde dolaşan sözlerin farkındalığıyla şiiri başlatan kendiliğinden uygun anı, kişi için hazırlayan koşulları doğrudan söyleyemiyoruz. Bu duruma karşılık, söz konusu koşulların zihnin özgürleşmesini sağlayan koşullarla bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu koşulların, yaşama öznel gerçeklik penceresinden bakışta değiştiren dokunuşu duyumlarla sağlayan koşullar olduğu; kimileyin çoklu duyumsamayla tetiklendiği söylenebilir. Sözgelimi Arthur Rimbaud; “...Bir denemeydi bu başlangıçta. Sessizlikleri geceleri yazıyordum, dile sığmazı not ediyordum. Kayda geçirdim baş dönmelerini. Şiirsel eskiliklerin önemli payı vardı söz büyücülüğümde. Aıştım basit sanrıya: bir fabrikanın yerine bir cami görüyordum düpedüz, meleklerin yaptığı bir bir davul okulu, gökyüzünün yollarında faytonlar, bir salon bir gölün dibinde; canavarlar, gizli dinsel törenler; büyük korkular dikeyordu önüme bir vodvil adı...” (“Söz Büyücülüğü” /Sayıklamalar II) der. Kendiliğinden uygun anların yüksek düzeyde farkındalıkla tetiklendiği de söylenebilir. “Yazdıkça /Duyuyorum /Büyüdüğünü /Evrenin” der, Dağlarca (“Çoğalmak”) sözgelimi.

Şairler yaratıcılık anını bir dürtü, bir güdü, bir iç tepi ile yoğunlaşma ya da ateş yükselmesi, coşku, titreme, baş dönmesi vb. durumlarla birlikte dile getirebilmektedir.

Kendiliğindenlik içinde yaratıcılığı tetikleyen uyarımlar her sanatçı için farklı olabilir. Duyumlar bir iç gerilimle, sanrılarla, tepkiyle, öfkeyle, coşkuyla ya da ikilem içinde algının değişimiyle belirli olabilmektedir. Algıdaki değişim ile yeni bir uzamda açılmış ya da olağanın dışında yeni bir içerik alanıyla belirmiş olan görü, gereksindiği düşünülen biçime yöneltirken; zihin, farklı biçimde söylemeye, göstermeye, kavramaya da hızlı bir iç iletişimle açılmaktadır. Kendiliğinden uygun anda sözler, notalar, görüntüler derin bir karanlığın içinden bilinç dışı süzülüp geliyor gibidir. Sözelimi, uyku ile uyanıklık arasında gözler kapalıyken siyah bir tuval üzerinde desenler, çizgiler, görüntüler oluşması gibi. Ya da uykunun rüya evresindeymiş gibi bilinç dışı kurgulanmış bir senaryo ile akabilir, hareketli anlar. Aslında uyku ile uyanıklık arasında bilinçli rüya da görülebilir. Bu gibi evreleri yakalayarak şiir yazmayı, resim ya da heykel yapmayı deneyen sanatçılar farklı etkileşimler içinde beyinde kısa devre oluşturmayı, yaratıcılığı tetiklemeyi de sağlamış oluyorlar, kendiliğinden uygun anlarda. Peki, sanatçılar tinsellikte tetiklendiği de söylenebilen yaratıcılığı farkındalıkla biçimlendirmezlerse ne ölçüde nesnelleşir, somutlaşır yapıtları? Öte yandan, kendiliğindenlikle de olsa açığa çıkan şeyin niteliğini sanatçının bakış açısı, birikimi ve çevreleyen kültürel doku belirler, önemli ölçüde. Çağın yönelimlerinin farkında olan bir bilinç ise sürece eninde sonunda karışacaktır. Kendiliğinden başladığı düşünülen sürece farkındalıkla en azından kurgulama ya da biçimlendirme eylemleri karışacaktır, hemen sonrasında. Sanatsal eylem bilinçli bir eyleme dönüşecektir; zihnin seçip işledikleriyle ve belirli olmuş bir bakış açısıyla yönlendirilen sanatsal edim sürecinde.

Sanatsal yaratımda kendiliğindenlik ve farkındalığı kesin sınırlarla ayırmak zordur. Kendiliğindenliğin içindeki farkındalık oranını belirlemekte de zorluk çekilebilir. Kendiliğindenlikle birlikte devreye giren farkındalığın etkileri, önceden belirli bir tasarımın var olup olmadığına bağlı olarak da farklı olmaktadır. Belirlenmiş bir içerik alanında belirli bir dünya görüşü doğrultusunda bir yöntem belirleyerek yola çıkıldığında farkındalığın daha büyük oranda etkinliği belirlidir. Sanatsal edimde bilinç dışının ve imgelemin etkinliğini, bilincin etkinliğinden kesin sınırlarla ayırmanın güç olduğu da anlaşılmaktadır.

Kendiliğinden uygun anda yaratıcılığı tetikleyen nedenler; gerçekliği yadsınan söylem ve biçimler, kurmaca dayatmalar, bir kıskaç içinde sınırlanışlar, dengesiz sistemler, soyut bir toplumdaki yabancılaşıma, süregelen sömürü, haksız savaşlar ve tarihsel acılar, egemen olanın gücünü ve etkinliğini sürdürebilmek için yaptığı kısımlar, doğayı yok edici tutumlar, kültürlerin ve değerlerin alt üst oluşu ve insanın yüzleştiği her sorun olabilir. Sonunda kendiliğinden uygun anlar, kişinin farkındalıkla geliştiği ve çoğaldığı anlara dönüşür. Ve o anlar, kişiyi kendi gerçekliğiyle birlikte eyleme çağıran dünyanın gerçekliğini sorgulamaya da hazırlar. Sanatçının tinselliği gerçeklikle kurduğu yeni bağlarla somutlaşır. Sonsuz çaba içinde görme, bilme, kavuşma umudu artar. Özgün bir kavrayışla bütünsel insana yönelir. Son denilen bilinmeyene dek yaratma, yapılandırma ve biçimlendirme tutkusuyla sürer gider, sanat. Nesne, güzelduyumu gösterirken öznesiyle birlikte üzerinde düşünmeye de çağırır.

Sanatsal eylemde farkındalığın işlevi belirlidir ve giderek sanatsal eylemin temelini bilinç oluşturur. Bu durum, imgelem gücünün devre dışı bırakılması anlamına gelmez. Tersine sanatsal tasarımlarımız imgelem gücünü gereksinir. Yaratıcılık, genellikle bellekteki kayıtların ve farkına varılan gerçeklik verilerinin arasındaki kendiliğinden ve karmaşık bir etkileşimle zihnin bilinçdışı olarak özgün bağlantılar yapılandırması olarak kendini gösteriyor. Bu durumda yaratıcılığın devreye girmesi kendiliğinden olsa da seçip işlemek kurgulamadır, farkında olunan ya da olunmayan zihinsel tasarımı somutlaştırmaya yönelmektir. Anlamalı ya da işlevli bütünsel bir yapıya ulaşmada ise pek çok değişkenin pek çok olasılık ve işlerlik ile bağlantılı olarak devrede olduğu anlaşılmaktadır. İç bağlantıları dengeleyerek bütünlüğü olan işlevsel bir yapıyı oluşturmak ve sanatsal edimi gerçekleştirmek ise tasarımlama, kurgulama, biçimlendirme eylemlerini gerektirir.

Sanatsal yaratım ya da yapılandırma sürecinde beynin hangi işlemleri yaptığını somut biçimde her sanatçı için ayrı ayrı bilemesek bile işlemlerin çıktısı olan dilsel göstergeleri seçip somutlaştıranın farkındalık olduğunu biliriz. Kişinin kendi duygu ve düşüncelerine karşı içgörüsünü sağlayan da farkındalıktır. Sanatsal edimin gerçekleşebilmesi farkındalık gizilgücüne doğrudan bağlıdır. Farkındalık bir biçimde dikkati ve çok kısa dönemli belleği gerektirmektedir. Kısa dönemli bellek olmaksızın

bilinçli olamayacağımız kuşkusuzdur. Beynin her etkinliğinin bilinçte karşılık bulmadığı ve bilincin etken bir süreç olduğu dile getirilmektedir. Görsel farkındalıkta bellekte önceden sakladıklarımız da devreye girebilmekte, sanatsal etkinliği canlandırabilmektedir. Görsel farkındalığa girildiğinde, görsel girdi değişmese de algı değişir. Ve imge, gerçeklik verilerinin değişmiş bir algısı olarak belirebilir. Farkındalık, bir anıyı ya da bilgiyi sürece çağırabilir.

Farkındalığın beyin gücünü birçok açıdan arttırdığı görüşü bilimsel olarak da dile getiriliyor. Farkındalık uygulamaları belleği ve odaklanmayı güçlendiriyor, gerilimi ve heyecanı azaltıyor, duygusal durumu iyileştiriyor ve zihinde netlik sağlıyor ki bu öğeler yaratıcı düşünceyi de destekleyebiliyor. Ve yine hücrelerin her nasılsa bir biçimde dikkat mekanizması tarafından ateşlenmesi kendiliğinden gibiyse de aslında bu durumu yaratan önceki süreçler. Bilincin ateşlemeye dek geçen zamanda ne gibi hazırlıklar yaptığını kaydedebilseydik, aynı veriler karşısında farklı ve değişken algılarımızın nedenlerini söyleyebilir miydik?

Sanatsal yaratım süreci nasıl başlarsa başlasın ve nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin bilincin, bilinç dışıyla ya da imgeleme iş birliği ve sanatçının bu iş birliğini yönlendirişi belirlidir. Sanatsal yaratım sürdükçe iki kaynaktan da beslenen sanatçı, kendiliğindenlik ve farkındalık süreçlerini zihinsel olarak dengelemeyi öğrenir. Farkındalık sanatçıyı, dolayısıyla sanatı ve alımlayıcının farkındalığını geliştirir. Tarihsel birikime dayalı olarak diyalektik anlayışla çağını yakalayanlar ise sürecin hiçbir anında bilinci dışlamazlar. Felsefe, bilim ve sanatla bağlarını geliştiremeyen ve yaşam sürecinde etkin olamayan zihinlerin kimyası her biçimde değiştirilebilirken bilincini yitirenin farkındalığı olmadığı için bir sorunu olmayabilir; yanı sıra kimliği de. Buna karşılık değişen evrenimizde sayısal kodları olabilir

SUDUR ZAMAN-BOŞA AKMASIN!

ARİFE KALENDER

“Zaman” üstüne düşünürken; Stefan Zweig’ın “Bir Kadının Yaşamından Yirmi dört Saat” adlı romanını anımsadım. Çoklarımızın bildiği gibi romanda yaşını başını almış aristokrat bir kadının, ömür boyu bildiklerini, düşleyip istediklerini, alışkanlıklarını, değerlerini altüst eden yirmi dört saati anlatılır. Günlüklerimiz yirmi dört saatte değişen yaşamların örnekleriyle doludur. Bu nedenle her saatin, dakikanın ömrümüzün yönünü değiştirme özelliği vardır. Örneklere bakarak; her saat bir ömürdür dersek abartmış sayılmayız.

“Yelkovandır bizi zamana inandıran” diyen Melih Cevdet Anday; şiirde zaman temasına en çok kafa yoran şairlerden biridir ve “Zamanın olmadığını bil!” der. Zamanın kabullenilmiş bölmeleri herkese ve her koşula göre değişir. Örneğin ameliyathane kapısında içerden gelecek haberi beklerken dakikalar yürümez. Hapiste işkence gören biri için her saniye ölümle burun buruna geldiğini düşündürür. Sevgilimizle, özlediklerimizle birlikteyken saatlerin geçme hızına yıldırım bile erişemez. Bir yere, şeye yetişme telâşındayken bir saniyede düşündüklerimiz, kaygılarımız peş peşe ışık hızını geçer. Ayrılıklarda zaman dilimlerinin hiç önemi yoktur. Özlem ateşiyle, ayrılık yarasıyla kıvrılırken kim sorar saati, günü! Bu nedenle “Günlerim ay oldu, ayım yıl oldu” der halk ozanı. Zamanın ayakları en çok da âşıkların buluşmalarında hızlanır. “Görünmezle Dans” şiirimde: “Gitmesin ay, çıkmasın güneş/dağ ardında beklesin” dizesi bu hızın bendeki kaygısı olsa gerek.

Edebiyatçının yirmi dört saati, sıradan insandan çok daha fazla şey barındırır. Her insan gibi yaşamını sürdürürken; işe giderken, para kazanıp harcarken, kurumlar içinde yaşarken, gençken, yaşlıyken, mutlu mutsuzken herkes gibi yaşasa da yüreğindeki ve beynindeki düşünsel ve düşsel yük onu zaman içinde daha fazla yorar. Çünkü yazıya borcunu gün boyu ödemek, ödeyebilmek için okumak, araştırmak durumundadır. Yani dışarıdan bakıldığı gibi “al eline kalemi otur yaz” durumu değildir. Yazmak için beyinde ve yürekte kazılar yapmak, sınırları genişletmek, denizlere dalmak, göklerde dolaşmak gerekir.

Elli yıldan fazla süredir şiirin, yazının içinde yaşarken, zamanın çok dar ve kısa olduğunu öğrendim. Bir yandan annelik, öğretmenlik, kadınlık, aşçılık, temizlik ve sosyal görevlerimi yaparken; bir yandan da o gün neler yazacağımı, ne okuyacağımı, nerden başlayacağımı sorguladım. Ülkemizde kadın ve erkek yazarların yazma süreçleri ve koşullarının çok farklı olduğu bir gerçek. Kadın

edebiyatçılara dışarıda hâlâ sempatizan gözüyle bakılırken; evlerde ise erkek istemleri (yemek, çocuk, dayatılan koşullar)kadını çoğu kez yazmaktan geriye çekiyor. Özellikle doksanlı yıllarda bunun acısını yazar olarak çok yaşadım diyebilirim. “Yazma”nın çoğu arkadaşımın evliliğini bitirdiğini gözlemledim. Tanzimat yıllarında yaşamış olan ve güzelliği yüzünden kirpikleri kocası tarafından kesilmek istenen Şair Fitnat da, evlendiği gece kocasının“Şiir bana ne gerek, gel şu kolumdaki nohut yakısını çıkart, kadınlığını yap” dediği Şair Leyla Hanım da hâlâ aramızda. Yani kadının hayatındaki baskılar,o günden bu yana çok da değişmedi!

Uzun savaşımardan sonra bugün; bir günümü istediğim gibi planlama özgürlüğüne erişmiş bulunuyorum. Bu durumun edebi yaratılarıma da yansıdığı bir gerçektir. “Yazmak başkası olmaktır” demiştim bir söyleşide. Başkası olabilmenin tek koşulu da özgür olabilmektir. Şair olanla, olmayan insan arasındaki zaman farkı da burada başlıyor. Şair özgürleşme adına günler aylar kat ederken, sıradan insanın böyle bir zorunluluğu yok. İkisi de aynı şekilde (doğum, üreme, ölüm)canlılığını sürdürürken, aynı süre içinde şair binlerce olguyu aynı anda beyninde taşıyor. Zemheri ayında gülü düşünüyor, M.Ö yaşamış bir insanın koşullarını, uzayda hayat olup olmadığını, bir bitkinindna’sını, bizi yönetenlerin zekâsını, aşkın ne olduğunu, ölümden sonrasını düşünüyor. Düşünmeyle kalmayarak; her cinste, inançtave ırkta insan oluyor.

Yıllardır yazının bana verdiği yükümlülükle, en yetkin ürünleri verme çabasına girdim. Bu konuda disiplinli ve gayretli çalıştığımı söyleyebilirim. Okulda yönetici olarak tam gün çalıştığım için (Kadıköy Anadolu Lisesi), ilk kitaplarım çıktığı dönemde gece çalışırdım. Okuldan geldikten sonra yemek hazırlanır, çamaşırlar denetlenir, ev işleri düzene sokulur, eşin istekleri yerine getirilir ve daktilonun başına geçerdim. Eşim sık sık konuk çağırırsa da günlük yazacaklarımı aksatmaz, mutlaka yazma planımı uygulamış olurum. Şiirin çok kıskanç olduğunu, her gün kendisiyle ilgilenmek gerektiğini o günlerde öğrendim. Çoğu yerde şiirle eşimin kıskançlığı arasında kaldım. Bir yanda doludizgin şiire koşmak, bir yanda evlilik ve geriye çekilmeler... Dört kitabım bu çelişkiler arasında çıkmıştı ve onları yayımlatana kadar, ‘şiire zeval gelmesin’ diye!iyi bir eş, iyi bir aşçı ve temizlikçi oldum. Çünkü genellikle eşlerin ilk söylediği ve mutsuzluğuna gerekçe gösterdiği şey: “Evine ve bana şiir yüzünden bakmıyor” ifadesidir.Buna fırsat vermemek için uğraştım. Kurum adına başarılı olamadım ama şimdi baklava börek yapmakta üstüme yok!

İnsanın parçalara bölünerek, her dalda başarılı olması oldukça zor. Bu bölünmeler sırasında her bir konu için, beynimde odacıklar açmak zorunda kaldım. Bir oda şiire çalışıyor, öteki yaşamın gereklerini yerine getirme yollarını arıyor, biri okuduklarını biriktiriyor, biri aşk düşünüyor, öteki çarşılara gidiyor, biri günlük hayatı dengede tutmaya çalışıyor, biri ertesi günün hazırlığını

yapıyor, biri... Bu bölmeleri planlayarak yaşamayı öğrendiğimde, zamanın her şeye yeteceğini gördüm. Bir gün sonrasını tasarlamadan uyuduğumu ve ertesi gün yerine getirmeden yattığımı anımsamıyorum. Bu yoğun çalışma içinde, tasarladığım işlerin dakik yürüdüğünü görmek, işin sonucuna varmak beni dinlendiren, yeniden ivme kazandıran bir durum oldu. Aynı gün içinde bir yandan beynimi ve yüreğimi boşaltırken, aynı anda yeni bilgiler, esinler ve buluşlarla yeniden doldurmayı alışkanlık haline getirdim.

Gerek mesleğimde, gerekse emeklilik süremde düzenli, dikkatli ve disiplinli çalışmamın çok yararını gördüm. Erteleme kavramı sanırım bana göre değil. Bu nedenle de tasarımlar arasında bunalıp boğulmuyorum. Akarsu gibi. Dalgalar dalgaları iteleyerek denize doğru giderken akşam oluyor. Yaşamsal olan şeylerin dışında, bende hiçbir şey rastlantısal ya da keyfi değil. Televizyon yalnızca akşam haberler ya da sevdiğim müzikler için kullandığım bir araç. Onu izlerken bile yanımda dergiler, kitaplar... Eskiden akşamları günün yorgunluğunu atmak için bir iki kadeh içki de içerdim, şimdilerde ertesi gün yorgunluk hissettiğim için aylarca içmediğim oluyor. Yazacak o kadar çok şey var ki, bunun telâşını yaşıyorum. Belli belirsiz “Ölürsem bunlar eksik kalacak” düşüncesi çalışma hızımı yükseltiyor. Ürettikçe ve okuyanlardan karşılığını buldukça daha titiz, aynı zamanda da üretken oluyorum.

Yaşamdaki her şey, özellikle doğa ve öteki sanat dalları beni fazlasıyla ilgilendiriyor. Gece boyunca ayın geçişini, saatlerce bir solucanı izleyebilirim. Oturduğum yerde çoğu kez karakalem portreler çizerim. Bazı giysilerimi kendim dikerim. Dedim ya, istenirse bir güne neler sığmaz ki? Yemek ya da temizlik yaparken türkü söylemeye bayılırım. Komik gelebilir belki, ama oyun havaları çalınca da kalkar tek başıma oynarım (Delilik güzeldir!). Bir haberle salya sümük ağladığım da olur, için için hıçkırdığım da...

Yıllardır şiir ve edebiyat çalışmalarım hayatımdaki çoğu şeyin önünde. Sabahları on-on bir gibi kalkıyorum. Çayı koyarken ayakta gazete başlıklarına bakıyorum. Kahvaltımı hazırladıktan sonra on beş dakika jimnastik yapıyorum. Kahvaltı sırasında masamda mutlaka ya dün kalma bir şiir çalışması ya da okuyacağım bir yazı bulunur. Ha, unutmadan söyleyeyim, çayımı yudumlarken radyoyu açar, türküler dinleyerek yazdıklarına göz gezdiririm. Kimi zaman türküden bir dörtlüğü not aldığım, sonra tekrar dinlediğim de olur. Bu saatlerde kafa ve beden olarak yoğunumdur. Karalamaları beğenirsem üzerinde çalışmak için bir dosyaya koyarım. Beğenmemişsem yırtarım. Masayı kaldırdığımda gün başlamıştır. Yemekten sonra ilk iş elektronik postama ve sosyal medyaya bakarım. Çok fazla süre ayırmam. Teknoloji henüz beni tam olarak teslim almadı. İnterneti kapadıktan sonra sade kahvemi hazırlar ve o günkü yazı programına başlarım. Yetiştirmem gereken yazılar önceden ayarlanmış, kurgulanmıştır. Tasarımdan önce temayla ilgili kitap araştırır, kaynak hazırlar

yazı masama koyarım. Yazmaya başladığımda kalkıp oturmadığım için saatlerce yazdığım olur. Öyleden sonra dörde beşe kadar yazma ve okumayla geçer. Gelen dergiler, kitaplar incelenir, kitaplarda beğenilen bölümlerin altı çizilir, sayfa ya da bölüm işaretlenir.

Her gün ikindi sonrası genellikle tek başıma bir saat yürüyüş yaparım. Yürüyüş sağlığımdan çok, yeni ürünler için gereklidir. Çünkü yürürken ileriki günlerde yazacaklarımı tasarlarım. Nereye, kimlere ne göndereceğimi plânlarım, aramam gereken arkadaşlarımı ararım. İşlediğim birçok tema, yürürken aklıma gelmiştir, çoğu şiirlerimin ilk taslakları da. Yanımda mutlaka küçük bir defter ve kalem bulunur. Bazen temayı, bazen bir dizeyi not alır, evde üzerinde yoğunlaşırım. Yürüyüş alanım çoğunlukla Göztepe Özgürlük Parkı'dır. Abidin Dino'ya, İlhan Selçuk'a, Oktay Akbal'a selâm verip geçerken; mevsimlerin parktaki görüntüleri esinlerimi tetikler.

Kimi zaman yürüme yönümü Kadıköy kitapçılarına, alışveriş alanlarına göre ayarlamam gerekir. Uzun süre bir yerde oturamam. Giysi ve öteki gereksinimlerimi yürüyüşler sırasında, öncesi ya da sonrasında yaparım. Dedim ya beynimin odacıklarında bekleyen işler sırayla ortaya çıkar veyapılır. Eve geldiğimde yemeğim ya önceden yapılmıştır ya da malzemeleri çoktan hazırlanmıştır. Bu işin kısa yolunu evlilik ve çalışma günlerimden bildiğim için hiç zorlanmam. Kısa sürede kendime harika sofralar hazırlarım ve çoğunu aynı apartmanda oturan (aşiret!) aileme dağıtırım. Yemek yaparken ilk kadınları düşlerim çoğu kez. Bu yemeklere tatları, kim bilir hangi koşullarda bulup katmışlar?Kimi şiirlerimdeki yemek adları, reçeller güncelerimden sızmıştır.

Akşama kadar yine yazmayla geçer. Bunlar daha çok düzeltmeler olduğu gibi, bir yazının tamamlanması da olabilir. Bugüne değin hiçbir panele önceden hazırlanmadan gitmedim. Bu, bana verilen yazarlık sıfatına ve dinleyicilere saygımdan dolayıdır. Gerek şiir, gerekse düzyazı dallarında hâlâ araştıran, soran, deneyen bir acemiyim. Çünkü “oldum artık” dediğim anda, edebiyatın beni savuracağını, “olmak” kavramının asla olmayacağını bilirim. Şiir savsaklamayı, ihmali, tembelliği asla affetmez. Bu nedenle günümün her dakikası yazmaktan çok neyi, nasıl yazacağımı tasarlamakla geçer. Kafamın gerisindeki şiir işçisi gece gündüz çalışır. Kocaman bir evde tek başıma bir ordu gibi çalıştığımı düşünürüm kimi zaman. Temizlik, alışveriş, beslenme, çevre ve aile ilişkileri, annelik, banka, hastane işleri, taziyeler, toplantılar...Tümü beynimdeki odacıklara yazılır; günü, saati geldikçe yapılır.

Bunları çok çalışkan ve becerikliyim diye anlatmıyorum. Yaşam beni bu denli programlı olmak zorunda bıraktı. Kaybolmamak için, her dakikayı değerlendirmek gereği duydum. Biz kadın yazarların genellikle bir eli yağda, bir eli balda olduğu düşünülür. Eşlerin de her dediğimizi yaptıkları! Bu genellikle yanlış bir algıdır. Çok az yazar bu konforu yaşamıştır bana göre. Sorun ekonomiden çok kadının özgürleşmesidir. Korkulan engellenen budur. G.Akın:” Bunca çocuk ve işler arasında yazmaya nasıl zaman buldunuz” sorusuna, “Ben herkesi uyuttuktan sonra şiirlerimi yazdım” der. “Uyutma” ifadesi gizli bir eylemi de imlemektedir ki doğrudur. Evde tartışma çıkmasın diye gizli karaladıklarımız da olmuştur.

Tek saniyemi bile boş bırakmayarak yazdım hep. Ömür kısa, zaman uzun... Geçmiş ile geleceği tek saatin, tek günün içinde yaşadım, yaşıyorum. Anıları da düşleri de aynı anda... Çünkü hiçbir şey yalnız başına değildir. Zamanı cimri kullandığımı, bir yerde gereksiz yere saatlerce oturmadığımı herkes bilir. Bu nedenle çok yaşadım. **Bir şiirde dediğim gibi “Çok zenginim/ bende artık herkes ve herşey var”...**

öğrencemiz Türkçe

“FÜNİKÜLER” SÖZCÜĞÜNÜ TÜRKÇELEŞTİRELİM

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

"Füniküler", eğimli arazilerde kullanılan raylı bir taşıma aracıdır. Bu taşıma düzeni özellikle şehir merkezlerinde yaygın olarak kullanılır; yüksek taşıma gücü vardır. Genellikle aralarında büyük yükseklik farkı olan iki bölge arasında çalışır.

Füniküler düzenleri, hem asansör, hem de demiryolu teknolojilerinden yararlanılarak yapılmıştır.

Türkiye'de, İstanbul'da, Karaköy-Beyoğlu ("Tünel" olarak anılır; 1871-1875) ve Taksim-Kabataş'ta ("Füniküler" adıyla anılır; 26 Haziran 2006) olmak üzere 2 istasyon bulunmaktadır.

"Füniküler" sözcüğünün Türkçede 19.yy'ın son çeyreğinden bu yana kullanıldığı sanılmaktadır.

Kökenbilgisi

"Füniküler" Türkçe'ye, Fransızca'dan (*funiculaire*) girmiştir. Fransızca bu sözcük (*funiculaire*) "telle işleyen şey, kablolu tren, teleferik" anlamına gelir. Fransızca bu sözcük Latince "*funiculus*" ("ince ip, tel") sözcüğünden, {+ari} ekiyle türetilmiştir.

Tanımı

Bu sözcüğü sözlüklerden yararlanarak şöyle tanımlayabiliriz:

(25)

füniküler/finikü'ler/ a. (Fr.*funiculaire*) 1. vagonu bir kabloyla çekilerek çok dik rampaları tırmanması için kurulan demiryolu. 2.farklı iki yükselti arasında yolcu

taşıma üzere yapılan, elektrikli, çelik halatlarla çekilen, iki vagonlu raylı taşıma aracı: *Kabataş'tan Taksim'e fünikülerle çıktık.*

Olası Türkçe karşılıklar

Füniküler için bizim önerilerimiz *çekek, çekenek, çeker-iter, çek-it, çekmeli, çekmelik, çekmeli taşıt, raylı taşıt (raytaşıt), çek-taşı, çık-in, git-gel, telli taşıt, varangelen, yokuş-iniş*

Feysli arkadaşlarımin önerdiği karşılıklar:

çekenekli taşıt,çekerli (<çekerli taşıt) (Kemal Bek), çekerek (Mehmet Binboğa), çekersalar (Şahin Tekgündüz), çekipçıkan (Barış Aykul), çekmece (Muharrem Kaya), çekmeli taşıt (Metin Celal,Nesrin Pekcan), çekmeray (Yasemin Yazıcı),çeksal (Serap Kaya Aydın), çektirme (Ali Rıza Uludağ), inçık (Abbas Karakaya), inerçıkar, çekçek (Tamer Kale), raylıçekek (M.Güner Demiray), raylıçeker (Barış Erdoğan), telçeker (Şeyda Apaydın, Uğur Selçuk Güneşli), telli tren, telleçeker, telliçeker (Şeyda Apaydın), teleçeker (Levent Atıcı), telliturna (Funda Saraç Küçük), telli tren (Nuran Elmacı), varagel (İsmail Dönmez),varagele (Dursun Güleç),yokuş demiryolu (Recai Ünal), varangel (Dursun Güleç), yokuşaray (Hüseyin Fidan),yokuş treni (Fikret Karakaya)...

Sizin de ilginizi çekmiştir Türkçenin söz üretmekteki yetkinliği.

Benim bu öneriler arasında tutunup yaygınlaşma olanağı yüksek olduğunu sandığım karşılıklar şunlar:

çekek, çekenek, çekerli, çekmeray, raylıçeker, varagele...

Sizin olası karşılıklarınızı da öğrenmek isteriz.

KENDİNİ GERÇEKLEŞTİREN İSTENÇ : Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN

Ferhat Özen

ÖZ:

Araplara Türkçe öğretmek için yazılmakla birlikte, Türkçe'nin bilinmeyen konularını da aydınlatan, Türklük biliminin (Türkoloji) kurucusu **DîvânuLugâti't-Türk'ün** ve '*Türk sözlükçülüğünün atası*' **KâşgarlıMahmud**'dan (1072) günümüze; bin yıllık tarihsel süreçte, Türkçe'nin, zaman zaman önemli bunalımlar (aykırılık, bunluk, çöküntü, kriz) yaşadığını biliyoruz. Bunlardan ilki, MS. 900'lü yıllarda Türklerin topluca Müslümanlığı kabul etmesi üzerine, **Kur'an Dili, Tanrı Dili** diye bir aldatmacayla, **Arapça'nın kutsallaştırılıp** Arap milliyetçiliğinin kazandığı süreç; ikincisi **Tanzimat döneminde Batılılaşma aşkıyla**, önce **Fransızca**, sonra **İngilizce** modasının başladığı dönem; üçüncüsü de, gençlerine yabancı dil öğretmeyi beceremeyen sistemin, çare diye sarıldığı (1970'li - 80'li yıllar), **yabancı dille öğretim salgını**nda Türkçe'nin yaşadığı aşağılanmayla gelen bunalımıdır.

Bu zor dönemlerinde Türkçe ya saraydan halka doğru çekildi; halkın ağzında, dilinde; deyimlerinde, türkülerinde, destanlarında, masallarında yaşamayı sürdürdü ya da Türkçe'nin yardımına yetişen insan büyükleri Türkçe'nin yok olup gitmesini önlediler ve geldik bugüne. Örneğe, 1246'da **"Bugünden sonra dîvânda, dergâhta, mecliste, meydanda Türkçe'den başka dil konuşulmaya!"** diyen Karamanoğlu Mehmed Bey'in; 1890'da **"Güzel dil Türkçe bize, Başka dil gece bize"** diyen Ziya Gökalp'in; 1930'larda **Dil Devriminin Büyük Atası, TDK'nun kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün**; 1980'li yıllarda da **yabancı dille eğitim** çılgınlığının yaşanmaya başladığı süreçte, Türkçe'nin çağrısına (imdadına) Dilbilimci **Prof. Dr. Ömer Demircan**'ın (en başta olmak üzere dilbilimcilerimizin) yetiştiğini görüyoruz. Kimdir **Ömer Demircan**?

Bu inceleme, **Prof. Dr. Ömer Demircan**'ın yaşadığı zorun zoru koşullardan sıyrılarak, nasıl Türkiye'nin sayılı birkaç dilbilimcisinden birisi olmayı başardığı, günümüz Türkçesi'nin sorunlarına hangi çözümleri getirdiği, bu çözümlerin nasıl ve ne kadar yaşama geçirildiği, yurt dışı yurt içi başarıları yanında, hangi destek ve ödülleri kazandığı gibi konuları irdeleme denemesidir. Bu nedenle kimi eksiklerinin olması kaçınılmazdır. Kimilerince, **yabancı dil öğretimi** alan yazınında olduğu kadar, Türkçe'nin de en yetkin bilim insanlarından **Ömer Demircan** gibi bir doruk kişiyi, bir Türkçe Öğretmenin, *monografik* çözümlemeye kalkmasını, **güneşi fenerle göstermeye benzetenler çıkabilir. Ama ne yaparsın ki yaşam, kimi zaman böyle en ağır görevleri, en zayıf omuzlara yüklüyor.**

GİRİŞ :

Okumayı, o kadar çok istemişti ki başarmaması, kendini gerçekleştirmemesi olanaksızdı. Çünkü eğitimde başarının temel ilkesidir bu : Bir kişi, bir *zoru* başaramamışsa, onu yeterince istememiş demektir. Bu edim, felsefede Arapça iradecilik, Türkçe istenç, Latince voluntarizmsözcüğüyle karşılanır. İradeyi felsefesinin tek koşulu kılan filozof, **Arthur Schopenhauer ile Filozof Nietzsche'dir. İradeci felsefeye göre herkes kendi geleceğinin mimarıdır. Herkes kendi mutluluğunun demircisidir.** Herkes kendi kaderinin yazarı, çizeri ve sahneye koyanıdır. İstencin gücünü böyle içselleştiren toplumlar, yazgıcılığa, *tevekülün* miskinliğine yenilmezler. İradeciliği içselleştiren bu yargıları biraz daha ileri bir yorumla şöyle de söyleyebiliriz:

Herkes kendisinin Tanrısıdır. Çünkü her davranışın sorumluluğu kendisine aittir. Bir düşünün, yazgıcı bir toplumda yaşayan, çocuk Demircan, sanki '**Tanrı'nın eksik bıraktığını tamamlamak**' için çırpınmaktadır.

Çünkü yaşadığı köy gerçekliğinde baskın düşünce, iradeci düşünüşün tam karşıtı, yazgıcı (kaderci, fatalist) dünya görüşüdür ki zorlarsanız, *iradecilik*, bir anlamda kadere karşı gelmek oluverir. Yazgıcılığa göre, "*İnsan, iradesiyle ne kadar çabalarsa çabalasın, boşunadır.*" Yazgıcılık (kadercilik, fatalizm) işte budur. Her şey, yukardaki o iradeye göre gerçekleşir. Fatalizm, determinizmi (nedensellik) kuralını da insan iradesinin özgür olduğunu da kabul etmez. Kendi açmazını da içinde taşıyan bu düşünüşe göre insan, iyi ya da kötü kişi olmaya; *sevap ya da günah* işlemeye zorunludur ki, böylece sorumluluk da ortadan kalkmaktadır. Öyle ya, '*İnsanın tüm eylemleri bir başka irade (tanrı) tarafından*' düzenlenmemiş miydi?

İslamı da aşan bu ağır yazgıcı yorum, **vahiyy**'i(gökseli), akıldan üstün tutan **İmam Gazali**'ye aittir. (ölüm: 1111) Yine bir İslam Fiozofu olan ve **aklı vahiy'ye önceleyen İbniRüşd (1126)**, **İmam Gazali**'yle yollarını (bu nedenle) ayırmıştır. Felsefeye karşı çıkan **İmam Gazali**'nin yazdığı **Tehâfütü'l-felâsife** (Felsefenin Tutarsızlığı) na karşı **İbnüRüşd, Tehafütü'tTehafüt**(Tutarsızlığın Tutarsızlığını) yazmak zorunda kalmıştır. Tarihçi **Merdan Yanardağ**'ın da belirttiği gibi bu vahiyçi yorumla, akılcı yorum arasında yaşanan, aslında bin yıllık bir hesaplaşmadır. Bugün yaşadığımız, Cumhuriyet Aydınlanması'nın yarım bırakılması başta olmak üzere, bütün sorunlarımızın belirleyici alt yapısal nedeni de bu bitmeyen hesaplaşmada yatar.

DEMİRCAN'IN BİTMEYEN OKUMA İSTENCİ VE ÇABASI BÜTÜN OKULLARDA OKUTULMALIDIR

Başlıkta, "*Kendini gerçekleştiren istenç*"(irade)", dedimse de, daha açıkça söylemek gerekiyor. Prof. Dr.Ömer Demircan için, '*kendini yeniden yaratan, kendini var eden*' demek, daha açıcı olur sanırım. Bu iradeciliği baskın biçimde kendinde yaşayan *herkes, kendi başarısının (geleceğinin) mimarıdır*(İngiliz atasözü), *herkes kendi mutluluğunun demircisidir* (Alman atasözü), herkes kendisinin Tanrısıdır. (*)

İşte bu bağlamda, inanılmaz bir istenç göstererek, *iradecilik* sergileyen; bin bir türlü çeşit engele karşı, henüz çocuk Demircan'dan beklenmeyecek bu kararlılık, bütün okullarda okutulmalıdır ki yeni yetişen kuşaklar yazgıcılığa boyun eğmesin.

Köyde ağır tarım işleriyle cebelleşen Demircan ailesinin, hiç usuna bile gelmez, hiç umurunda bile değildir ilkokulu bitiren çocuk Ömer'in bundan sonra nerede nasıl okuyacağı. Ayrıca bu onların da suçu değildir. *Onları da sıkan çarıktır* (**)çünkü. İlk okuldan başlayarak, türlü çeşit engellerle girip başarıyla bitirdiği her okul; Kepirtepe Köy Enstitüsü, Ankara Gazi Eğitim, Lise dışardan bitirme, eğitim için İngiltere'ye iki kez ; bir kez ABD'ye (hep burslu olarak) gidip gelmeler; üniversite, doktora tezleri, doçentlik, profesörlük sınavına kadar girdiği ve başarıyla çıktığı her *sınav*, onda bu *iradeciliği* sergiler.

Yaptığım bu belirlemeyi, kendisi yaşamıyla kanıtlıyor : Anne baba açık açık ilkokuldan sonra okumasına karşı çıkarken, büyük annesinin de onu başka türlü oyaladığını anlayınca; bir gün köyden bir arkadaşıyla Kepirtepe Köy Enstitüsü sınavına girmek üzere Lüleburgaz'a 18 Km yolu, çocuk Demircan yürüyecektir. 15 dakika geç kaldılar diye sınava alınmayınca o yolu bu kez Ceylan Köye doğru biraz yıkılmış olarak gerisin geri yürürler. İki üç ay sonra, köye gelen bir arkadaşından, *Kepirtepe'ye fazladan öğrenci alınacağını* duyunca, bu kez 24 km'lik yolu şafakta,

“Gavurunuğlu gitte gelme!” diyen anasının hazırladığı ekmek çıkınıyla yola düşer. Kepire vardığında okul müdürü güneşi gösterir: “Batıncaya kadar, dosyanı hazırlarsan seni alırım” der. Henüz çocuk Ömer, 5 km yolu yürüyerek Lüleburgaz’a gelir. Bir inşatta çalışan babasını bulamayınca, bir tanıdıkları Mehmet Kaçar’ın dükkanına gider. Kaçar, “Ben müdürü tanıyorum sen şimdi köye git, yarın babanla gel” deyince, 18 km yolu Ceylan Köye doğru bir daha yürür. Yolda hava kararır, gece başlar, köylerden geçerken köpekler havlayıp durur. Aldırmaz. Köye vardığında evde kimse yoktur. Ayaklarının altı yürümekten patlamıştır. Soruşturunca, annesinin köyde bir düğüne gittiğini, babasının kahvede olduğunu öğrenir. Yıllar sonra Demircan yaşam öyküsünü yazarken, bu durumu, “Ömer kimsenin umurunda değildir” diyerek sitemle anacaktır. Düğün evine giderek, annesine haber verir. Babası da kahveden gelince ona da durumu anlatırlar. Ömer enstitüye kaydolduktan sonra babası köyden arkadaşına “Çok karşı çıktım; ama engelleyemedim” diyecektir.

‘YOLDA DOĞANLAR’ KUŞAĞINDAN BİLİMİN DORUKLARINA

Coğrafyamızın, başka bir deyişle haritadaki yerimizin, kaderimizi belirlediği, genel kabul gören bir önermedir. Ömer Demircan, ‘haritanın yırtılan yerine’, en kuzey batı sınırimıza yakın, bir Trakya köyü olan CeylanKöy’de doğdu. (Kendisi, aynı köylü olmaktan gurur duyduğum **Mehmet Başaran**’la birlikte ikinci kişidir.) İlk CeylanKöy’lüler ise, Bulgaristan sınırına çok yakın, Yugoslavya’nın “İzladı” (Zladitsa) kasabasından, günler süren çok sıkıntılı ve daha çok yaya yolculuğuyla gelen, bu nedenle, **yolda doğanlar** olarak da bilinen bir kuşaktır. (Yolda doğmayanlar da tarlada doğmuştur çoğunlukla.)

Osmanlı’nın son döneminde, yenilgiyle sonuçlanan Balkan Savaşı, 1. Dünya Savaşı, yalnız ölüm değil; işgal yılları ve sonrasında yoksulluk yağdırmıştır Trakya’ya. **Kurtuluş Savaşı** ise bir ölçüde, adı gibi, Trakya köylüsünün de **kurtuluşu** olmuş, ne ki açık düşman işgalinden kurtulmuşlarsa da yoksulluk daha uzun süre kalıcıdır. Kendisi bugünleri şöyle anlatıyor:

“Balkanlarda çıkan her savaştan sonra (Ceylanköy) işgal altında kalmış, Balkan Savaşında önce Bulgarlar, ardından (1918-1922) Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, halk işkenceden geçirilerek varı yoğu soyulmuştu.”

Cumhuriyet’in geciken yardım eli, başlangıçta, köye daha çok Köy Enstitüleri yoluyla ulaşabilmiştir. En başta Köy Enstitüleri, tüm köy çocuklarının kurtuluşu, dahası, bir **öğrenci cenneti** olarak, köy çocuklarının ayrıcalığı olmuştur. Düşünün ki kentte, kasabada oturanlar, çocuklarını Köy Enstitüsü’ne verebilmek için, köy muhtarlarından, köyde oturduklarını gösteren belge almak zorunda kalmıştır. Köylünün, neredeyse *milletin efendisi olmasına az kalmıştır*.

Köylü her ne kadar, okumaya gidenler yüzünden, iş gücü kaybı yaşamış görünse de, sofradan bir boğazın eksilmesi de aile ekonomisine bir katkı olarak geri dönmekteydi. Köy Enstitüleri’ni bitirip köye öğretmen olarak dönenlerin köylünün iş gücüne yaptığı olumlu katkı ve üretim artışına dönüşen bilinçli tarımı da buna ekleyince, köyün ekonomisine katkı küçümsenemez oluyordu.

Toprak Devrimini gerçekleştiremediği için soldan çok eleştirilen Cumhuriyet kadroları, 1960’lardan sonra köylüye başka desteklerle ulaşabilmiş ve bir ölçüde köy nüfusunu ki -o zaman nüfusun yüzde 80’iydi köylülük- göreceli olarak ve bugüne göre oldukça rahatlatılabilmektedir.

Türkiye’de köylülüğün bugünkü; ekemeyen, biçemeyen ; ekip biçtiğini satamayan, ürünü tarlada kalan, sebzesini, meyvesini sütüne varıncaya dek yollara döken köylümüzün yaşamını; 1960’lardan, 1980’lere, 90’lara hatta 2000’lere kadar, en az son 30-40 yıllık süreçteki yaşamıyla karşılaştırdınca, **o günlere köylü sosyalizmi** diyesim geliyor. Nitekim 90’lı yılların **başbakanlarından Tansu Çiller**, Cumhuriyet’in devlet kapitalizmi tercihiyle kurduğu KİT’ler ; Sümerbank, Etibank, Et Balık, Tekel, Şişe Cam gibi KİT’lere ait fabrikaları işaret ederek, SSCB’nin dağılmasına da gönderme yaparak, **Türkiye’nin dünyadaki tek sosyalist ülke** olduğunu söyleyebilmiştir.

Ben bu öznel değerlendirmeyi dışta bırakarak, 1960’tan sonra yaşamımıza giren doğrudan köylülüğü canlandırmayı hedefleyen kurumları anacağım. 30- 40 yıl öncesine kadar Devlet Üretim Çiftlikleri vardı. Yağlı Tohumlar Kooperatifi, Pancar Şirketi; şeker fabrikaları, Tarım Kredi Kooperatifi vb vardı.

Benim de köyüm olan, CeylanKöy’den bir fotoğraf çekeyim. Ki biz o zaman sol değerlere yaslanan gençler olarak kesinlikle yeterli bulmaz, **Mustafa Kemal Atatürk** gibi daha iyisini hak etmiş görürdük köylümüzü.

Bugün gibi anımsadıklarım :1960’lı yıllar... Trakya köylüsünün bugün çok aradığı, artık çok geride kalmış üreticiyi, tarımı destekleyen, devletçi kalkınma modeli olarak da tanımlanan üretim ilişkilerinden çok özel bir uygulamayı anlatayım.

Devlet tarafından (Pancar Şirketince) şeker pancarı ekim alanları belirlenir ve köylüye bildirilir. Mevsimi geldiğinde köylüye ekim için tohumluk, hayvanı için küspe, kendisi için şeker ve kışı çıkması için pancar ön ödemesi (avansı) yapılırdı. Pancarı sökme, çıkarma, bugünkü gibi satma derdi yoktu. Şeker pancarının tek alıcısı devletti çünkü. Doğrusu, devletçi kapitalizmin “*Almam*” dediği hiç olmamıştır. Mevsimi geldiğinde her köylü pancarını söküp götürürken, sen tarladan, pancarını çıkarıp gönderemezsen, devletin pancar şirketi ‘amele’ (işçi) gönderip senin pancarını çıkarır alıp giderdi. Ödeme zamanı geldiğinde, sen de herkes gibi parayı almaya gidersin, devlet o zaman senden yalnızca pancarını sökme, taşıma masraflarını keserdi. (Karadeniz’de Fiskobirlik, Çay Kur; Ege’de Tariş, Tansajvb örnekleri)

TÜRKÇE’NİN YAŞADIĞI ÜÇÜNCÜ BUNALIM DÖNEMİ VE YABANCI DİLLE EĞİTİM ÇIKMAZI

Ömer Demircan’ın okuma savaşı verdiği yıllar, henüz köyden çıkıp da okumaya giden yoktur. (Başaran ve Demircan’dan sonra başlamıştır köyden Enver Ustaya*** okumaya gitmeler.)

En başta da andığım gibi,Türkçe, İslamiyet’in kabulü ve Tanzimat gibi büyük dönüşümlerde, büyük bunalımlar, aşağılaştırmalaryaşamıştı.

Bin yıllık(yakın)tarihimizse, bilindiği gibi, **İslam kimliğinden Türk kimliğine geçişin tarihidir**.Bu süreçlerdeki kimlik arayışında, “*Arapça isteyen Urban’a (Arabistan’a) gitsin,/ Acemce isteyen İran’a gitsin, / Ki biz Türküz, bize TÜRKÇE gerektir! / Bunu anlamayan ahmak demektir*” (Kemalpaşaoğlu Sait Bey) gibi tepkiler hep olmuştur.

Al i ŞirNevâi (1441 - 1501), Çağatay edebî dilini kurmuş ve Türkçe’nin Farsça’dan üstünlüğünü ve zenginliğini ortaya koymuştur. Milli Edebiyat dönemi şairlerinden Mehmet Emin Yurdakul “*Biz Nasıl Şiir İsteriz*” şiirinde “*Biz o şiiri isteriz ki çifte giden babalar, / Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar, /Yanık sesin dinlerken gözyaşların silsinler.*”

Yetmez : “*Türk kimliğinin ortaya çıkmasında, şiiri, fikrin emrine veren Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin Ali CanipYöntem millî edebiyat şiirinin alt yapısını oluşturarak*”

(Özcan, 2001: 70) *toplumsal hafızada bilinçlenmenin siyasî bir söyleme dönüşmesini sağlar.* “ (‘Veysel Şahin, M. E. Yurdakul Şiirinde Kişilik Kurgusu ve Benlik Algısı’)

Yine yukarıda andığımız gibi, Türkçe, yaşadığımız günleri de kapsayan **üçüncü büyük bunalımını, eğitim sisteminin, çocuklara bir türlü yabancı dil öğretememesi üzerine, çare olarak misyoner okullarındaki gibi, bütün derslerin yabancı dille öğretilmesi kararıyla yaşamaya başlamıştır.**

“*Dil sorunu en duru kimlik sorunudur*” diyen Doğan Kuba’nın, “*Ana dil ana yurdumuzdur*” diyen A. Camus’un anlatmak istediği gibi, insan diliyle çevreye egemen olabilir, özgüvende yaşar; dünyayı inceler, tanır, değiştirmeye çalışır. “*Yabancı dil öğretimiyle, yabancı dille öğretim hep birbirine karıştırılırken, yabancı dil öğretimindeki- öğrenimindeki başarısızlık, yabancı dille öğretimle aşılabacağı sanılıyor*” diyen Dilbilimci Prof. Dr. Ali Demir, “*Şimdi de Osmanlıca sokulmak isteniyor bu karmaşanın içine. Tam bir Arap saçı, çık çıkabilirsen işin içinden*” diyerek tepkisini gösteriyor.(1)

Ali Demir haklı çünkü, Arapça, Farsça, Türkçe karışımı melez bir dil olan Osmanlıca, (2)halk adamı Karagöz için, Hacıvat’ın dili gibi güldürü unsurudur ancak.

Atatürk, anılarında anlatıyor : “*Daha çocukken, dersler, kitaplar arasında yuvarlanırken hissederdim ki bu dilin bir şeye ihtiyacı var. O ihtiyacın nasıl olduğunu nasıl elde edileceğini bilmezdim. Fakat mutlaka bir şey lazım olduğunu hissederdim*”

İşte, Ömer Demircan, Atatürk’e göre ‘*lazım olan şeyin*’ ne olduğunu buldu ve onun üstüne yürüdü. Bu, “*Türklerle yönelik bir düzenlemeye gidilmesiydi.*” Demircan’a kadar birçok düzenleme zaten yapılmıştı. Arap harfleri yerine, okumayı, yazmayı kolaylaştıran yeni (Latin) harflerine geçilmiş, eğitim dili II. Mahmut’tan bu yana yeniden Türkçe olmuştu. Ne var ki 1970’lerden sonra, Tanzimat döneminde olduğu gibi, yeniden Türkçe eğitimden vaz geçiliyor, İngilizce eğitime geçilerek Türkçe yeniden İngilizce’nin kısıtlaması altına giriyordu.

İşte Demircan burada yetişiyordu, Türkçenin bu yeni ve yeniden güçsüz düşmesine, soluksuz kalmasına...

TÜRKÇE’NİN, ‘ANA DİLİ VE YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ’

Okuma savaşına atılarak köyden ilk giden çocuk, Kepirtepe Köy Enstitüsü’nün, ağır yoksulluk koşullarından ve koyun, keçi peşinden alıp kurtardığı Türkiye’nin büyük bir yazarı, şairi, düşünürü olarak geri dönecek **Mehmet Başaran** olmuştu. Çocuk Ömer Demircan da onun arkasından... Demircan, Köy Enstitüleri’nin son dönemine yetişebilmiş, ancak ucundan tutabilmiş; o bununla yetinmemiş, üniversiteyi hem de yurt dışında okumuş, daha yüksek okuma istenciyle her bursu kazanmış kimilerini kabul edip gitmiş, İngiltere’de, ABD’de eğitimler almış; kazandığı kimi bursları ise kendisi kabul etmemişti. Çoğu yurt dışında aldığı bu eğitimler sonrası **Türkiye’nin, Dilbilim dalında bir numaralı yetkin bilim insanı (uzman-otertesi) olarak, ülkesine ve köyüne dönmüştü.** (****)

Köyüne dönmüştü dedim. Köy Enstitüleri’nin 1946’dan başlayarak, budana budana kapanması sürecinin, *Kepirtepe’de yavaş yürümesi*, onun Köy Enstitüsü *bereketinden* kabını doldurmasını sağladı. CeylanKöy’e bir toplum önderi olarak döndüğünü anımsıyorum. Köyde, Ceylan Köy Güzelleştirme Derneği’ni kurdu. Kış aylarında köyü sel basan derenin üstüne üç tane köprü yaptırdı. Boza gibi çamur olan *karşı mahalle* yollarını, elinde kürekle açmaya çalışarak, köylüyü harekete geçirdi. Tıpkı Ak Zambaklar Ülkesi’nde Sinelman gibi. Bunları, enstitü yıllarında

modellediğini anılarından öğreniyoruz. “Ben gene de çapa kürek yanımda, bir de kitap alırdım. Zola’nın ‘Hakikat’ romanını, yaz uygulamaları sırasında bir haftada okudum. (...) Kepirtepe’de hiç boş zamanım olmadı: Yedi yıl dur otur demeden okudum.(...) Her türlü tarım uygulamasında bulundum. Demircilik, yapıcılık, marangozluk öğrendim.”

Kartal Anadolu Lisesi’nde Türkçe Öğretmeni olduğum 90’lı yıllarda, onun dergilerde ve Cumhuriyet’te çıkan yazılarını izlerdim.

Demircan gibi alanda çalışan yetkin bilim insanlarından okuduklarımızın yanında, kendi yaşamımızda her birimiz deneyimlediğimiz gibi, anadilimizi öğrenmeyiz, ediniriz. Ana dil edimi, evet, öğrenilmez, edinilir. Sokakta, çarşıda, pazarda, okulda, derste, sınıfta... Hatta iç konuşmayla, sessiz konuşmayla (Piaget) da öğreniriz anadilimizi. Sözcük ezberleyerek değil, yaşayarak öğreniriz. Bu açıdan okullarda Türkçe derslerinin dilbilgisi ağırlıklı işlenmesi ne acı... Bunu hiç yapmadığım için kendimi çok mutlu duyumsuyorum. Bu mutluluğumu Sevgili Köylüm, Komşum Ömer Demircan’a borçluyum.

Türkçe’nin, **ana dili olarak öğretiminde**, Türkçe Öğretmeni olarak çalışırken, Almanya’dan dönen Türk çocuklarına, **Türkçeyi, yabancıl dil olarak** öğretmek durumunda kalmıştım. O zaman, **Türk Dili Dergisi’nin, Anadili Öğretimi Özel Sayısı’nda** yer alan **Demircan’ın** bu konudaki yazılarından yararlandığımı anımsıyorum. En başta ben de Almanca öğrenmeye çalışmıştım. 12 Eylül sonrası yıllarda, sanıyorum 1985’te çok kısa bir süreliğine, büyük zorlukla(****) Almanya’ya gidebilme fırsatını, yalnız bir ülkeye giriş değil, Almanca’ya giriş olarak değerlendirmeye çalışmıştım. Türkçe Öğretmeni olarak, dersleri ; okumayı sevdirmeyi, kitap okuma alışkanlığı kazandırmayı merkeze alarak işlerdim. Birinci dili Almanca, ikinci dili Türkçe olan Türk çocuklarına, Türkçe’yi **yabancıl dil öğretimi olarak**, Almanca temelli ve karşılaştırmalı öğretmeye çalışmış, **Demircan’dan** çok yararlanmıştım. Bu alandaki kavramların, yöntemlerin çoğuna **Demircan’ın** yazdıklarını okuyarak ulaştım.

Türkçe derslerindeki uygulamalarımı doğrulayan yaklaşımı, ‘Türkçe’ye Türkçe’den **Bakan Ömer Demircan’a** Armağan kitiyabında Ayhan Sezer’de de gördüm:

“Amerikan yapısalcılığı, davranışçı psikolojiye dayanmakta, ve dilin kazanımının bir alışkanlıklar edinimi olarak görmektedir. Üretimsel dil bilim ise dili ‘kural güdümlü bir davranış’ olarak görmekte ve bir dili öğrenmek için o dilin kurallarını öğrenmek ve o kurallarla ilgili sonsuz sayıda, kabul edilebilir örnek tümceler olduğunu ileri sürmektir.”(3)

“DİL ÖĞRETİMİ Mİ? ÖĞRETİM DİLİ Mİ?”

Bir dilbilimci, önce kavramı doğru kullanmak gerekir diyor ve ekliyor : ‘Ana dil eğitimi’ değil, ‘ana diliyle eğitim’... İkisi çok ayrı kavramlardı gerçekten.

O yıllarda anadiliyle eğitimi aşağılayarak, çok fazlasıyla abartılmış **yabancıl dil**le eğitim - öğretim özentisine, bilinçsiz güdülenmenin, bu yönde algı oluşturma, anne babaların dışında, eğitim çevrelerini de sardığı bir salgın döneminde, Cumhuriyet’te yayınlanan bir makalesiyle, salgına bıçağını (neşterini) vurmuştu **Demircan**. Ve kolları sıvayıp, yabancıl dille eğitim-öğretim salgınını sağaltmaya

başladı diyebilirim. Çocuklara yabancılil öğretmek için, bütün derslerde öğretim dilinin, yabancı dil olmasının eğitim bilim açısından yanlışlığını ilk o seslendirdi. *Yabancı dil öğretimi* başka, *yabancı dille öğretim* çok başka süreçlerdi. Biri ne kadar doğru ve gerekliyse, ikincisi tersine o kadar zihinsel süreçlere ket vurucuydu.

Demircan'ın alanda yaptığı kuramsal çalışmalarının çıktılarını (sonuçlarını)ve düşünce akrabalığı olan diğer görüşleri aşağıda betimlendiğince Türkçe Öğretmeni olarak şöyle içselleştirmiş (özümsemiş) bulunuyordum:

(Anahtar soru) dil öğretimi mi? Öğretim dili mi? (Ömer Demircan)

- ✓ Yabancılil öğretimi ---- Doğru, önemli, gerekli.
- ✓ Yabancılil**LE** öğretim ----Yanlış, zihinsel gerilemeye neden olduğu için.
- ✓ Yabancılil, *edinilmiş anadili dışında*, öğrenilmesi gereken 2. 3... dildir.
- ✓ Yabancılil+**LE** öğretim ise, öğrenme süreçlerine, beyinde canlandırmaya, sorgulamaya, çözümleyici(analitik) düşünmeye engeldir.

-
- **Anadili öğrenimi yüzme öğrenmeye benzer**; öğrenilmez edinilir. Edinmek için, o dilin denizine, deryasına girmek gerekir. Bir dilin denizi, açık denizi o dilde üretilmiş masallar, destanlar, şiirler, romanlardır. Yaşar Kemal, Orhan Kemal...okul temelli öğrenilmiş Türkçe'yle değil; sokak, çarşı, pazar; masallar, destanlar temelinde edinilmiş Türkçe'yle büyük yazar oldular.
 - **Anadili öğrenimi dürbüne benzer**. Bu dürbünle, dünyayı tanımaya, anlamaya ve değiştirmeye çalışırız.
Ana dili (Türkçe) dersinde çok fazla dilbilgisi işlemek, dürbünle dünyayı incelemek yerine, dürbünü incelemeye benzer.
 - **Yabancı dil öğrenimi fenere benzer**. Yolumuzu görür, ilerleriz.
 - **Yabancılil**LE** öğrenimse feneri gözümüze sokmaya benzer**.

Yabancılil öğretimi çok önemliydi kuşkusuz. Kişi ne kadar çok yabancılil bilirse o kadar iyiydi. **Sorun buna nasıl ulaşılabileceğinde, nelerden ve neden vaz geçileceğindeydi**. Okul temelli öğrenmelerden, anadilini tamamen çıkararak mı ulaşacaksınız? İnsanın anadili yalnızca konuşma, başka bir söyleyişle yalnızca sesli iletişim aracı mı sanılıyor? İnsanın anadili, aynı zamanda düşünme aracı değil miydi? Hem siz kültür derslerini dışta tutsanız bile, matematik ve fen bilimlerinin öğretim dilini yabancılil yaparsanız, örneğin matematik, yabancılil öğretimi için yalnızca bir araç olmayacak mı? O zaman matematiğin kendi amacı ne olacak? Bu amaç **(akıl yürütme, problem çözmematematiksel sorgulama, matematiksel düşünme vb becerilerini geliştirme)**kaynayıp gitmeyecek mi? Yalnızca matematik dersiyle ilgili bu kazanımların bile, dil öğretimine feda edilmesi, ulusal eğitim siyasetiyle bağdaşmayacak bir **zihinsel soykırım** değil midir?

Bu ve benzer soruları soran ve yanıtlayan; yabancı dille eğitime karşı çıkan kişiye dikkat edin. Bu kişi, İngilizce ve Uygulamalı Dilbilim öğrenimi görmüş, yüksek lisansını İngiliz Dili ve Genel Dilbilim üzerine **NewcastleuponTyne Üniversitesinde** (1968), doktorasını ise, **İngiliz Dili ve Edebiyatı** üzerine yapmış doruk biriydi. İngiliz Şarkiyatçılığı'nınve kültür emperyalizminin satın alamadığı bir kişiydi.

' YABANCI DİLLE' EĞİTİM' ÇILGINLIĞINA KURBAN EDİLEN ANA DİLİMİZ TÜRKÇE

15. yy.Sultân II. Bâyezîd dönemi önemli şairlerinden olan PriştinalıMesîhî, Türkçe'nin dışlanmışlığını, Arap'a, Acem'e gösterilen *düşkünlüğü* ne güzel anlatır:

"Mesihî, gökten insen sana yer yok
Yürü var gel ya Arap'tan ya Acem'den"
" Olmak istersen itibara mahal
Ya Arap'tan, ya Acem'den gel."

Mesihî, bugün yaşasaydı, her beyitte yinelenen dizeyi sanırım şöyle güncellerdi:
"Mesihî, yürü var gel ya Avrupa'dan ya Amerika'dan"

Evet, ülkenin dil bilinci, ortak akli tam da bu durumdaydı.

Demircan'ın yaşamını adadığı *'ana diliyleeğitim'e, 'yabancı dilLEEğitim'* çılgınlığında Türkçe'ye yazık oldu. O, yıkımı azaltmak için, kuramsal dilbilim yanında uygulamalı dilbilim çalışmaları da yapmak zorunda kalmıştı çok zaman. Bu bağlamda Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretimi yanında, Türkçe'nin ana dili olarak öğretim sorunlarıyla ilgili çalışmalar yaptı. Akademik kariyeri Yabancıdille Öğretim Ana Bilim Dalı olmasına karşın, *Türkçe'yeTürkçe'den bakan (4) Demircan, yabancı dilin etkisiyle, çeviri Türkçesi kullanmamaya, Türkçesi varken yabancı sözcük ve yapıları kullanmamaya* büyük önem veriyordu.

Demircan'ın yaptığı şu belirleme yaşamla doğrulandı. Onun da önerileriyle kültür dersleri Türkçe işlenmeye başlandığında durum biraz kurtarılmışsa da uzun erimde ne yabancı dil tam öğretilirdi ne anadili... Hatta ne matematik ne de fen dersleri... **Demircan**, zaman zaman ironik söylemiyle eğitimin tepe noktalarına iğnesini batırarak, çift dilli eğitimin, *çifte telliye* döndüğünü söylüyordu. Çözüm olarak önerisi de hazırdı Demircan'ın. Yabancıdil, ille de matematikle fen derslerinde mi öğreniliyordu? Doğallıkla, *sözel bir dil olan İngilizce, görsel bir dil olan matematikle nasıl anlatılır?* Demircan işte tam da buna karşı çıkıyordu. İngilizceye destek olsa olsa sözel derslerden birisi olabilir, diyordu. (4) *İçerikli yabancı dil* öğretimi yapmak istiyorsanız, Yurttaşlık Bilgisi, Turizm, Beden Eğitimi gibi dersler yeğlenebilirdi.

'*Yanlışlanabilirlik*' ölçütü etrafında oluşturduğu bilim felsefesinin kurucusu,

Karl Popper, dilin, insanı insan yaptığını söylerken **Ömer Demircan** gibi en seçkin bilim insanlarımız nelerle uğraşmak zorundaydı. Popper, *"Bu çok yönlü ve karmaşık mekanizmanın niteliğini ve günlük yaşamdaki işlevselliğini, kendi bünyesindeki dilbilgisi, sesbilgisi, sözdizimi, anlamlılık (semantik) yapılarıyla, düzenli bir sisteme, öte yandan, algılanması güç soyut ve bulanık kara bulutlara"*benzetiyordu. Doğan Aksan ise yıllar önce *"Tüm dünya üniversitelerinin bilimsel araştırma ve eğitim çalışmalarında "dilbilim" bir temel alan bilimi olarak öylesine dalbudak sarmıştır ki, "dilbilim", tıp, hatta mühendislik alanlarının yanı sıra, tüm Sosyal ve İnsan Bilimlerinin temelini oluşturmaktadır"* (5)diyordu.

Günümüzde, **SylvianeHerpin** de, insanoğlunun yazılı-sözlü iletişimde oluşan *kara bulutlarındokuz renk tonu arasındaki farklılıkları* şöyle sıralar :

1. Düşündüğünüz,2. Söylemek istediğiniz,
3. Söylediğinizi sandığınız,4. Söylediğiniz,5. Karşınızdakinin duymak istediği,
6. Duyduğu,7. Anlamak istediği,8. Anladığını sandığı,9. Anladığı (6)

GERÇEKLEŞEN ÖNGÖRÜ

Demircan'ın, zaman zaman Türkçe üstünde oluşan *karabulutlaradeğin dil öğretimi ve Türk Dili üzerine dört yüz seksen (480) bildiri, inceleme ve yazısı*

basıldı. Türkçenin bir sesi için makale, *Ses Düzeni* için kitap yazdı.Yalnız dilbilim alanında dokuz kitaba imza attı. Türk Dili üzerine yaptığı çalışmalar nedeniyle beş ayrı ödül verildi kendisine.

Kepirtepe Köy Enstitüsü, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde okurken, her enstitülü gibi yazın köyde ailesine üretim işlerinde yardım ediyor; hiçbir şey yapmasa kırdan 'hayvan otlatmaya' gidiyordu. Gazi Eğitim İngilizce Bölümünü bitirdikten sonra, yoksulluğun yakasını bırakmadığı bu köylü çocuğu, o büyük istencin(iradenin) karşılığını alacak, kazandığı burslarla, koyun, kuzu peşinden İngiltere'ye uçacak, önce, **Cardiff Wales Üniversitesi'ne** konacak.İlk kez ayak bastığı bu ada ülkesine daha sonra bir kez daha uçacak. İngiltere onun değişik zamanlarda gidip geldiği uğrak ve durak bir ülke olmuştur bir anda. Demircan'ın düşleri böylece gerçekleşecekti. Nerden nereye... **Ceylan Köyden Cardiff Wales Üniversitesi'ne** sonra, **Reading Üniversitesi'ne** (1967), sonra, sonra ABD'ye uçacak, **NewcastleuponTyne Üniversitesi'nde** eğitimlerini tamamlayacak.

Demircan, Londra'da yöntem Öğretmeni **David Wilkins**'le kütüphaneye gider gelirken sık sık karşılaşırdı. **Wilkins**, bir ara der ki : **“Sen Türkiye'nin bir numaralı dilcisi olacaksın”**. Oldu gerçekten. Hem de en çok olması gereken ülkede oldu. Oryantalist (şarkiyatçı) bakışın Türkçeyi aşağılayıp durduğu bir ülkede.

Bir gün de yine İngiltere'de bir toplantıda, daha önce Türkiye'ye gelmiş olan, **HansMrchand**'lakaşlaşırlar.**Mrchand**, **Demircan**'ın kulağına eğilerek : **“İngiliz bursuyla İngilizce Öğretmenliği için çalışması gerekirken, o burada İngilizce yerine Türkçeyi inceliyor”** diye suçlandığını fısıldar.

Bu tam bir şarkiyatçı bakışıdır Demircan'a göre.

1940'lı yıllarda Cumhuriyet, Tanzimat'tan bu yana yabancıl dil öğrenerek Batılılaşmak yerine, daha kısa yoldan bir çözüm olarak, Batı'dan çevirilerin yoğun biçimde okunarak Batılılaşmayı seçmişti. Cumhuriyet kadroları, erken dönemde, Atatürk'ün ağzından açıkladığı gibi Türkçe'yi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmayı hedeflemişti. Nitekim,**“Eğer Türkler, bilimin her dalında, yabancı diller için çalıştıkları kadar, kendi öz dilleri için emek çekselerdi,Türk dili çok zamandan beri eksiklerinden tamamiyle kurtulmuş ve medeniyet dünyasının örnek bir dili olmuş olurdu”** deniyordu,**ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün** ağzından. Ve bu nedenle, Cumhuriyet'in CeylanKöy'de', koyun, keçi peşinde bulduğu çocuk Ömer Demircan işte böyle bir bilim adamı olmuştu şimdi. **“İngiliz bursuyla gittiği İngiltere'de İngilizce yerine Türkçe'yi inceliyor”**du. Ve on yıllardır yazıyor, yazıyor, yazıyordu. O güne kadar, “Türkçeyle ilgili dilbilim çalışmaları ihmal edilmiş, Türkçe'nin yapısı yeterince aydınlatılamamıştı.” (7)

Demircan'ın çektiği 1950'li, 60'lı yılların fotoğrafı şöyleydi: **“Dil çalışmaları Cumhuriyetle başlamışsa da bu alanda yeterli sayıda eleman hala yoktu. Dil üzerine çalışmalar değişik dergilerde dağınık biçimde çıkmakta, dil yazılarını basan dergiler düzenli, ömürleri ise uzun olmamaktadır. Bugüne kadar ortaya atılmış dilbilim kuramlarının hiçbirisiTürkçe'ye tümüyle uygulanmış değildi.”**

Devrimci Cumhuriyet'in işte bu eksiklerini tamamlamak için yetiştirdiği dilbilimcilerden(8) Demircan, **1908'e kadar azınlıkların(dillerinin f.ö) kayrıldığı, Türklere yönelik bir düzenlemeye geçilemediği** koşullarda, Türkçe'ye adadı kendini. Çalışmalarının tamamını buraya yazamam; çünkü tuğla gibi bir kitap olur. Yalnızca dil öğretimi ana bilim dalı alanında yaptığı çalışmaların ana başlıklarına bakabiliriz :

Yabancı Dil Öğretimi...

Yabancı Dille Öğretim...

Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi:

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi...

Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirme...

Ayrıca, İletişim Ve Dil, Kitle İletişimi, Devlet Dili, Halkın Dili, Eğitim- Öğretim Dili, Dil Devrimi, Terim Çevirisi, Sözcük Yapımı, Küreselleşme - Dilsizleşme (9)

Türk Dili Dergisi'nde Yayınlanan Çalışmalarından Birkaçı :

Ettirgen Çatı Öznel Değişimler s.93

Zorlama Anlatım s. 96

Geçişlilik ve "Edimsel İz-le"me s.92

Gizli Çatı s. S. 86

Gizil Anlatım Bilgisel Bir Süzgeç mi? S.88

Özne Dönüşlü Eylemlerin Anlatımı s. 90

Sözün Bilgisel Ayrımı ve Türkçe Üzerine Yanılgılar Sayı 83

Odaklama ve ÇeviriselDenklik S. 85

Odak Konumlayıcılar ve Devrik Dizim s. 84

Odak Türleri ve Türkçe S. 82

"TÜRKÇE MINAREDEN İNDİRİLDİ"

Anadiliyle eğitim, eğitimbilimsel (pedagojik) bir sorunken, 2000'li yıllardan başlayarak politikleştirildiğini görüyor, üzülyordu. Elinde çekiçten başka bir *araç* olmayanlar, her sorunu çivi olarak görürmüş. (Abraham Maslow' Araç Kanunu) Öyle oldu. Yasakla gitsin... *Anadiliyle eğitim kavramı* bir dönem öyle politikleştirildi ki, neredeyse, *ana diliyle eğitim*, 'Kürtçe eğitim' olarak kodlandı, öyle anlaşılır oldu, çok *tehlikeli* bir savunma olarak algılandı. Demircan, görüşlerini kelle koltukta savunmaya çalıştı. Oysa, Türkiye'ye özgü bir gerçek vardı, bir paradoks. Türkiye'de yalnız Kürt çocukları değil, Türk çocukları da anadilde eğitim göremiyordu. II. Mahmut'tan bu yana, Orta Okuldan başlayarak, Türkçe olan eğitim dilinden, 150 yıl sonra yeniden yabancıdille eğitime geri dönmüştü.İngilizce'nin, okullarda yeniden eğitim dili olarak yaygınlaştığı yıllarda, toplum ibadetini de yabancı dille (Arapça) yapabiliyordu ancak. Arapça neredeyse mitsel, tabusal bir imgeydi. (10) F. H. Dağlarca'nın dediği gibi, Türkçe minareden indirilmişti. Arapça, yine, yeri göğü inletiyordu.

Anadille eğitim kavramının, siyasetin sakızı olduğu, toplumu geren, kutuplaştıran o verili koşullarda, sorunu, *anadille eğitim* diye koymak yerine, *yabancı dille eğitime karşı duruş* olarak betimlemenin daha kapsayıcı olacağını, bilim çevrelerinin daha fazla destek verebileceğini ben de yazmıştım. (11)

Özcesi eğitimi, eğitimbilim (*pedagoji*) değil, ideoloji ve politikabelirliyordu ne yazık ki. Bilim askıda, tek yol gösterici hurafeydi.

TÜRKÇE'NİN BAŞINA GELENLER PİŞMİŞ TAVUĞUN BAŞINA GELMEMİŞTİR.

14.Yüzyılda yaşamış Aşık Paşa : *"Türk diline kimseler bakmaz idi/ Türklere hiç bir gönül akmaz idi"* der bir *şii*nde. 1839'da II. Mahmut'a kadar gerçekten de hiç bakılmadı Türkçe'nin yüzüne. (Rüştiyelerde derslerin Türkçe işlenmesi kararına

gönderme) II. Mahmut'tan yüz yıl sonra, bir de Atatürk bakmıştı Türkçenin yüzüne, gözüne, gözünün yaşına.(1932) Kourdurduğı (12 Eylül 1980'de kapatılacak) Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu'yla... Türkçe'nin kolay öğrenilip, okunup yazılması için Latin harflerinin kabulüyle... Millet Mektepleri, Halkevleri'yle...Yazdığı Türkçe, Geometri Kitabı, yazdığı Yurttaşlık Bilgisi kitabıyla, uzun Söylev'iyle...

Ve Cumhuriyet, Türkçe'nin yüzüne bakacak; onu işleyecek, geliştirecek, *ayrık otu* gibi onu sarmış yabancı sözcüklerden temizleyecek dilbilimciler yetiştirecekti. Ömer Demircan işte bu öngörünün, tasarımın, planlamanın sonucu *yetişmişti*.

Yetişmişti veTürkiye üzerine çalışmaları desteklemek amacıyla kurulan Washington'daki Georgetown Üniversitesi'ne bağlı Türk Etüdleri Enstitüsü'nün (ITS) başkanlığına getirilen Osmanlı tarihçisi Prof. David Cuthellgibi, Oryantalist (13) zihin yapısıyla Türkçe'ye başka türlü bakanların, maskesini indirecekti.**Prof. David Cuthell**, Türkçe'yi överken, Türkleri aşağılar ve bu dili Türkler yaratmış olamaz der açıkça. **Cuthell**, o yazısında, *"Türkçe, matematiğe dayalı olmaktan da öte, neredeyse matematiğin kılık değiştirmiş halidir."* Bu ne övgü değil mi? Sıkı durun Mister **Cuthelle**kleyecektir : *"...Kurallar ise, neredeyse , bu dili icat edelerin Türk olduğuna inanmayı zorlaştıracak kadar güçlü ve kesindir"*

Bazıları bizi övüyor zannetse de, Demircan'a göre bu Türkçeyi Orientalistçe aşağılamadır. **Cuthell**, *"insanlar kendi anadillerinde düşünürler"* diyerek bir doğruyu vurguladıktan hemen sonra, *"Türklerin büyük açmazı işte buradadır. Teknik açıdan mükemmel bir dil olan Türkçe, kendi dışımızdaki dünyayı değiştirmeden, olduğu gibi algılamaktaki en büyük engelimizi oluşturmaktadır."*(13) (Türkler dünyayı olduğu gibi algılayamazlar. Dünyayı, kendilerine göre uydurup, öyle yorumlar, öyle kavrarlar demeye getiriyor Bay **Cuthell**)

Ama ne ki (ne bitmez çilesi varmış Türkçe'nin) 150 yıl sonra bugün de yabancı bir dille öğretim aşkına, Türkçe'nin yetersizliği savunulmaktadır. (14) Bunu savunanlar, (Bakın,yabancı dil öğretiminin değil) *yabancıdille öğretimin - eğitimin, insanları ulusal köklerinden koparacağı, soyutlama amacıyla kullanılacağını* (Kongar)hiç görmek istemiyorlar.

Ömer Demircan ısrarla söylemeyi, yazmayı sürdürüyor : *"Yabancıdille öğretime gitmek, Dil Devrimini, Türkçeyi aşağılamak, ulus-devlet dilini dondurmaktan başka bir anlama gelmez. Yabancıdille öğretim bir dilsizleşme, bilgisizleşme oyunudur. Yüksek-öğrettiğimiz kişiler yabancıdildeki incelikleri yakalayamazlar, Türkçe incelikleri de kaçırlar. Bunun sonucunda geriye, 'kitabına uydurmak' kalır. **Osmanlı (Hacivat) yüzyıllardır hep kitabına uydurmuş; ama ne bilimde dilenciliği, ne de bilişte sığılı aşamamıştır."*** (15) Zaman zaman sesini yükselterek diyecektir ki : *"1947'den beri Türkçe Anglo-Ameriken Kuşatması altındadır."* (16)

"Varsa yoksa sömürgeci İngilizcesi ile çoğunluk ancak kul olur."(17)

Ömer Demircan yüzyıllar boyunca Türkçe'nin başına gelenlerin pişmiş tavuğun başına gelmediğini, demeye getirerek, şöyle toparlar bu anlattıklarını: *"Bana göre 1071'den beri cehaletle yöneten yönetimlerin engellediği Türkçe nasıl olmuş da herkesçe, okula gitmeden öğrenilmiş.(...) Batı kilisesi 1312'den beri engellediği Türkçeyi ABD ile birlik olarak Tarihten silme amaçlı olarak öyle bir kıvrıma, karalama düşünülmüş. **İngilizler yalan üretim makinesidir DOĞU için.**Yabancıdille öğretim Batı için en önemli ve verimli bir sömürü aracı olarak kullanılıyor. Köy Enstitülerini de ABD ile Batı ve yerli işbirlikçileri, destekledikleri Menderes'e kapattırıştırır."*(18)

BİLİME ADANMIŞ BİR YAŞAM

Prof. Dr. Sayın Ömer Demircan'ın, Türkiye'de abartılı güdüleme yoluyla (İmam Hatipler dışında, Meslek Liseleri gözden düşürülerek) bu **zihinsel soykırıma**, bilim adamı kimliği ve duruşuyla karşı çıktığına yazıları, kitapları üzerinden tanık oluyoruz.

Her insan dünyaya belli bir rolü oynamak için geliyorsa, **Prof. Dr. Sayın Ömer Demircan** kendi rolünü en güzel, en verimi biçimde oynamıştır. Demircan'ın yaşamı, her şeyden önce bilime adanmış bir yaşamdır. **Mustafa Kemal Atatürk**'ün en özlü biçimde belirttiği gibi, *gerçek yol gösterici olan bilimin* ve Cumhuriyet Aydınlanması'nın ışık taşıyıcısı **Prometehusu** olmuş; bilimden başka yol arayan, yol soran, yol gösteren körlere, her türlü cehalete, gericiliğe, bağınazlığa ödün vermemiştir. Bu anlamda **Oğuz Atay**'ın özyaşamöyküsel(otobiyografik) romanındaki ana karaktere çok benzeyen zorlu bir yaşam sürmüş, onun kadar bilimsel düşünce ve tutumdan ödün vermemiştir. Oğuz Atay'ın **Bir Bilim Adamı'nın Romanı**ndan söz ediyorum. **Atay'ın kendi Hocası Mustafa İnal'ı anlattığı romandaki ana karakterin bugün Demircan'da yaşadığını** görmek, bizim için şaşırtıcı olduğu kadar sevindiricidir de. Devrimci Cumhuriyet'in bilim insanı yetiştirme hedefinde başarısını simgeler çünkü. (19)

Ayrıca **Demircan**'ın yaşam öyküsü, her ne kadar çok düzgün bilim insanı kişiliğiyle söz konusu romandaki ana karaktere benzese de bir gün **Demircan**'ın da romanı, gelecek kuşaklara örnek (rol model) oluşturmak üzere yazılmaya değerdir.

KARAMANOĞLU MEHMET BEY'DEN, ÖMER DEMİRCAN'A, OKTAY SİNAN OĞLU'NDAN, SİNAN CEMGİL'E TÜRKÇE BİLİNCİ VE DUYGUDAŞLIĞI

Türkiye'de '*yabancı dille eğitim*' kavramının en başarılı, en iyi (okul) olarak kodlandığı yıllardı. (20)Veliler öylesine güdülenmiş ve bu yönde kışkırtılmıştı ki anne babalar yemiyor, içmiyor çocuklarını Anadolu Liselerine, yabancıdille eğitim yapan özel okullara sokabilmek için dershane arıyor, yetmiyor özel öğretmen tutuyordu. Bu verili koşullarda **Ömer Demircan, Karamanoğlu Memet Bey (1277)** gibi, rüzgara karşı esip gürlüyor, "*Bugünden sonra hiç kimse sarayda, divanda, meclislerde ve seyranda Türk dilinden başka dil kullanmaya*" dercesine, **yabıncıdille eğitime** karşı duruyordu. Bu, Türk aklının, devlet aklının eğitim ve dil bilincinde devrimci bir çağrıydı.(21)

Yukarıda Türkçenin başına gelenlerin pişmiş tavuğun başına gelmediğini söylediysem de Türkçe'nin **Ömer Demircan** dışında başka bilim insanı ve Türkçe dostları da vardı kuşkusuz. Çünkü *kuramsız eylem, pusulasız gemiye benzerse* de, eylemsiz kuram da gemisiz pusulaya benzer ve hiçbir işe yaramaz. İkisi birlikte olmalıydı. O kuramı, bilinçli savunucular ve sahada uygulayıcılar olacak...

Demircan, kuramsal düzlemde görevini yapmış, dersini vermiş, sözünü söylemişti. Şimdi artık, söyleme değil, eyleme zamanıydı. Şimdi eylemsel boyutta bunu kitlelere, dilin konuşulduğu çarşıya, pazara, sokağa, okula ulaştıracak, sahada çalışan *eylemcilere* gereksinim vardı.

Örnek mi? Başka bir değerli bilim insanı Prf. Dr. **Oktay Sinanoğlu**, en güzel örneklerden... Kendisi akademik kariyerini moleküler kimya anabilim dalında ve yurtdışında yapmış bir Türkçe ve Türkiye sevdalısı. Türk Ensteni olarak da ün yapan Sinanoğlu, ABD'de Yale Üniversitesi'nden emekli oldu. 1963'te kimya alanında *tam profesörlük* unvanı aldı. (Vikipedi) Oktay Sinanoğlu - Ölüm tohumları, sahte salgınlar, biyolojik soykırım, kültürel soykırım!....konuları dışında, Türkçe üstüne, **Bay Bay Türkçe, Türkçe Giderse Türkiye Gider, Hedef Türkiye** başlıklı kitaplar yayınladı. Sinanoğlu, il il dolaştı; Türkçe bilinci üstüne 80'den fazla sunumlar yaptı.

Ve gelelim ana dili bilincini eyleme dönüştürmüş 68 kuşağının yurtsever gençliğinden güzel bir insana...

Siyasi görüşlerine katılmaya bilirsiniz; ama yurtseverliğine, siyasi duruşu yanında ana dili bilincine, Türkçe duyarlılığına sanırım kimse söz edemez. Çünkü 68 Kuşağı'nın, *"Biz uyursak, ülkeye bir şey olur"* diyen 'uykusuz kuşağı'ndan söz ediyorum. Bu kuşağın temsilcilerinden, Kürecik'teki Amerikan Radar Üssünü 7 arkadaşıyla basmaya giden ve vurularak öldürülen Sinan Cemgil'den...

4 yabancı dil bilen Sinan Cemgil ODTÜ'de 4. Sınıf öğrencisidir. İngilizce Dersine bir Amerikalı öğretim üyesi girmektedir. Sinan Cemgil (1971) İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca dillerini biliyordu. Çok iyi okullarda okumuş, zengin bir ailenin çocuğudur. Türkçe'nin aşağılanmasına karşı, İngilizce'yi boykot ediyorlar ve Türkçe'den başka bir dil bilmediklerini işaret diliyle söylüyorlar. Amerikalı öğretim görevlisi bir gün çıkışır : *"Kaç yıldır ODTÜ'de okuyorsunuz nasıl İngilizce bilmezsiniz?"* deyince, 4 dil bilen Sinan Cemgil, *bütün kültürel birikimini bir kenara bırakarak şu yanıtı verir: Biz ODTÜ'de İngilizce yalnız üç sözcük öğrendik : "YANKEE GO HOME! (Amerikalı evine!) Bu da bize yeter"* (22)

Bu yanıt, Mustafa Kemal'in açtığı tam bağımsız Türkiye yolunda yürüyen, emperyalizme kulluğu reddeden 68 kuşağının yanıtıdır. Sinan Cemgil, *Yabancıdil zenginliğini yoksul gösterip, düşün zenginliğini ortaya koymakla* " 68 kuşağının parlayan yıldızlarından olduğunu göstermişti.

Denebilir ki dünya dillerinin derinliklerine dalarak, kimsenin bulamadığı bir inciye bulup çıkardı Demircan : Bu inci Türkçe'ydi. İyi ki varsınız Demircan. Türkçe sana gönülden borçludur.

(*) **Ene'l-Hakk** : Arapça "Ben Hakk'ım", "Hak'tan gayrı değilim." demektir.

(**) Güneş çarığı, çarık ayağı sıkır. Türk atasözü (nedensellik)

(***) Ceylanköylülüler, biraz şaka, biraz gerçek üniversiteye, *enverustaderlerdi*, gülerdik.

(***) Yasaklıymışım. Önce pasaport verilmedi. Bir yıl uğraştım. Emniyet görevlisi velilerimin yardımıyla, 5 öğretmen arkadaş yurt dışına çıkabildik.

(****) İngiltere Cardiff Wales Üniversitesi (1963) ile Reading Üniversitesinde (1967) İngilizce ve Uygulamalı Dilbilim öğrenimi gördü. Yüksek lisansını İngiliz Dili ve Genel Dilbilim üzerine NewcastleuponTyne Üniversitesinde (1968), doktorasını ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı üzerine yaptı.

(1) Ömer Demircan'a Armağan, Ayhan Sezer

(2) Türkçe'ye Türkçe'den Bakan, Prof. Dr. Ali Demir. (s. 127-128)

(3) Ayhan Sezer, Dilbilimci Ömer Demircan'a Armağan Kitap, s. 77

(4) Ömer Demircan'a Armağan Kitap, Türkçe'ye Türkçe'den Bakmak, Hacetepe Üniversitesi Yayını

(5) <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiyede-bilim-anlayisi-ve-dilbilim-405540>

(6) age

(7) Cumhuriyet'in yetiştirdiği önemli dilbilimciler : Agop Dilâçar. Ahmet Bican Ercilasun. Ahmet Cevat Emre. Ali Püsküllüoğlu. Necmiye Alpay, Özcan Başkan, Doğan Aksan, Emin Özdemir, Muharrem Ergin, Necip Asım Yazıksız, Ömer Asım Aksoy, Ömer Demircan, Sevan Nişanyan, Talât Tekin, Vecihe Hatipoğlu

(8) Demircan. Ö. Türkiye'de Yabancı Dil, s. 95

(9) age, s. 96

(10)) O zamanki Eğitim-Sen Genel Başkanı olan Alaaddin Dinçer'in isteği üzerine bir yazı kaleme aldım; ancak anadiliyle eğitim sorununu onun istediği açıdan irdelemediğim, Eğitim-Sen'in konuyu yanlış yerden savunmasını eleştirdiğim için, yayınlamayacaklarını bildiğimden yazıyı vermedim. (Bir Sorunu Tartışmada Doğru Yöntem Denemesi ve Bir Örnek: Anadiliyle Eğitim

(39)

(11)O yıllarda devlet aklı öyle çalışıyordu. Pedagojik olarak doğru olan, ideolojik ve politik olarak yanlış. Bilimsel bir doğruyu linç ettirmemek adına, yazımı geri çektim. Yazımda da bir çıkış yolu olarak, doğrudan anadiliyle (Kürtçe) öğretimi savunmak yerine, yabancı dille eğitime karşı çıkmayı önerdim. Çünkü bu ülkede yalnızca Kürt çocukları değil ‘*yabancı dille*’ eğitim yapan, Anadolu Liseleri’nde, özel kolejlerde üniversiteye kadar her basamakta Türk çocukları da *yabancı dille* eğitim yapıyor; dahası Müslümanlar dinini hiç okuyup anlayamadan Arapça yaşıyor. (Arapça bilmeden yapılan ezberden Arapça söylemeye ise Demircan, “Bu okuma değil, sesletimdir” diyordu. Ne kadar doğru.) Böyle yapılırsa daha geniş bir çevrenin ve tüm bilim insanlarının desteği alınabilirdi, diye düşündüm. Ama bunu dinleyecek kimse bulamadım.

(12)Öryantalizm veya Şarkiyatçılık, Yakın Doğu ve Uzak Doğu toplumlarını, kültürlerini, dillerini ve halklarının incelendiği Batı kökenli araştırma alanlarının tümüne verilen ad.(Bakın: Güneşi Doğduran Matematik, Ömer Demircan, 17 Mart 2021)

(13))Güneşi Doğduran Matematik, Ömer Demircan, 17 Mart 2021

(14) Korkmaz’ın, Köksay’ın “Yabancı Dille Öğretim” adlı kitabından naklettiğine göre¹⁹ ; $\frac{3}{4}$ Türkiye’deki 72 üniversiteden 28’inin hepsinde veya bazı programlarında kısmen veya bütünüyle yabancı dille öğretim yapıldığını, $\frac{3}{4}$ Bu öğretim kurumlarının 14’ünün devlet, öteki 14’ünün de vakıf üniversiteleri olduğunu, $\frac{3}{4}$ Devlet üniversitelerinde 245, vakıf üniversitelerinde 150 programda yabancı dille öğretim yapıldığını, $\frac{3}{4}$ Yabancı dille öğretim yapan programlardaki öğrenci sayısının 2000 yılı itibarıyla 147.330, öğrenci kontenjanının % 15’ini oluşturmaktadır

(15)Demircan Ö. İletişim ve Dil Devrimi, s. 268

(16) age s.39

(17) Demircan’la söyleşi

(18) Bir Bilim Adamının Romanı, Oğuz Atay

(19)Demircan. Ö. Türkiye’de Yabancı Dil, Remzi Kitabevi, s. 181, 1998

(20)Turhan Feyizoğlu, Sinan: Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa /Nurhak’ta Bir Şafaka Vakti

Kaynaklar :

Güneşi Doğduran Matematik, Ömer Demircan, Yeniden Türk Dili Dergiisi sayı 21

Türkçeye Türkçe’nin İçinden Bakan Ömer Demircan’a Armağan, Hacetepe Üniversitesi Yayınları, 2016

Dünden Bugüne Yabancı Dil, Ömer Demircan, Remzi Kitabevi, 1988

İletişim ve Dil Devrimi, Ömer Demircan 2001

Ardıç Kuşunun Yası

Prof Dr. YILDIZ TÜMERDEM

Şu günlerde **ardıç kuşu** karalar bağlıyor, ağıt yakıyor yavuklusuna, sevdalisına, adını taşıdığı, güzeller güzeli **ardıç ağacına**. Ardıç kuşu yitirdiği sevdalisının ardından, tarihi gözyaşı kâselerine döktüğü gözyaşını, bir zamanlar yaşadığı kutsal topraklara armağan ediyor. Güzelim sonbaharın serin esen rüzgârları ile sevgiyi dağlara taşıyor unutulmaz anılarıyla. Ardıç kuşu kanadı kırılmışçasına acı çekiyor yok edilen kutsal ardıç ağaçları için. O ağaçlar, **Hitit İmparatorluğu** zamanında da Anadolu topraklarında yaşıyordu. **Likya-Friky**a mezarlıklarını süsledi, yıllara meydan okuyan, çürümeyen dalları ile. Uzaktaki **Gordion Tümülüslerinden** gülümsüyor bu gün bile bizlere. Tanrının kutsadığı dağlardan, evrenin var oluşu ile var olmuş bereketli topraklardan, acımasızca söktüler köklerini, kestiler kollarını bacaklarını, koparıp göturdüler bir bilinmeyene geri dönüşümsüz. Meğerse yaşam evreni olan o kutsal dağlarda zengin maden yatakları varmış. O madenin rengi sarıymış, gök kuşağı gibi parlarmış, altınmış adı, çil-çil dökülen altın. Kadınlarımızın, kızlarımızın parmaklarında, kollarında, gerdanlarında salınacakmış tüm görkemi ile. Gerdek gecesi, yavuklusu(er'i) takacakmış gerdanına bekâret örtüsünü kaldırmak için ak yanaklı, ak yüzünden.

Boş sözler bütün bunlar, içi boş tenekeli, küflenmiş, yalanlara bulanmış laflar hepsi de. Aldatmaca tümü de evet tümü de. Sorsunlar bakalım analara, bacılara, kutsal Anadolu kadınıımıza; “**keselim mi, yok edelim mi yüzyıllar boyunca insana güzel bir yaşam sunan kutsal ardıç ağaçlarını, öksüz bırakalım mı ardıç kuşlarını ölümüne, altın çıkarıp senin boynuna, kollarına, parmaklarına takmak için**” diye? Asla kabul etmez Anadolu kadını bu aymazlığı, geri dönüşümsüz bu yanlışı. Bilir kimselere kalmayacağını malın, mülkün, paranın. Onun için sönmeyen **ateş, temiz su, temiz hava** gibi **kutsaldır toprak**. İşlendikçe, emek verildikçe güzelleşir, bereketlenir Anadolu Toprakları. Onun için ardıç ağacı ve ardıç

(41)

kuşunun aşkı da kutsaldır, dillere destandır, **Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı** gibi dağlara yazılmıştır, bolluğun, bereketin, ölümsüzlüğün simgesi olarak. Sıra dağlara, bin bir renkli taşlara, özgür kanatlı kuşlara, bereketin simgesi yağmur bulutlarına, analarımıza, bacılarımıza, dedelerimize, ninelerimize, Anadolu Ariflerimize sormadan kesiyorlar ardıç ağaçlarımızı. Kesmekle kalmıyorlar köklerini kurutuyorlar **Ana-Ata** topraklarımıza sevgiyle sımsıkı sarılmış ağaçlarımızı. Acımasızca yok ediyorlar Anadolu'muzun kutsal olan neleri varsa, her şeylerini. Ne için yapıyorlar bütün bunları dersiniz? **“Kırmızı koltuk, çil çil madeni paralar, evreni parmaklarının ucunda oynatma sevdalısı yeşil kâğıt parçaları, kokuşmuşluğun simgesi olan çıkarları için, evet çıkarları için”** yapıyorlar bütün bunları.

Yalnızca Ardıç Kuşunun değil, rengârenk dağların, yüz yılların izini taşıyan taşların, yemyeşil ovaların, mavi beyaz köpüklü bulutların, ardıç ağaçlarına hısım akraba olan bin bir isimli ağaçların, duyarlı, umarlı, gerçek insanların yası var kesilen yok edilen kutsal ardıç ağaçlarımız için. Dallarını koparmaya kıyamadığımız, fıstık çamlarımız, kestanelerimiz, hayıtlarımız, meşelerimiz, zeytinlerimiz, cevizlerimiz, kavaklarımız, salkım söğütlerimiz için de yas tutmuştuk ve de tutuyoruz, acımasızca yok edildikleri zaman. Soruyorum yüreği kokuşmuş, küflenmiş olanlara; **“Ardıç ağacını nasıl yeniden ekeceksiniz, nasıl ardıç ağacı ormanı yaratacaksınız? Kutsal ardıç ağaçlarını yok ettiniz acımasızca. Onun kutsal meyvelerini, tohumlarını gagası ile alarak, bedeninde can vererek dışkısı ile toprağa bırakan ardıç kuşları olmadan nasıl var edebilirsiniz yok ettiğiniz ardıç ormanlarını nasıl, nasıl?** Evreni, evrendekilerle birlikte yok eden zavallıları Büyük Güce bırakıyorum bir kez daha, her zamanki gibi sessizce.

Günlük; Antalya-Tahtacılar köyü- Ağıt Yakmış Sevdalısına Ardıç Kuşu

YALNIZLIĞIN ROMANI: “YALNIZ” (*)**Hasan Akarsu**

Zeynep Kaçar 1972 Lüleburgaz doğumlu olup MSM Tiyatro ve İÜ Dramaturji Bölümü’nü bitirir. Oyunları olan yazar, Kabuk’tan sonra ikinci romanı Yalnız ile okurlarına ulaşır. Romanda olaylar 1989 ile 2019 tarihleri arasında Bursa ve İstanbul’da geçer. Konusu yönünden de Reşat Nuri’nin Yeşil Gece romanını anımsatır. Anlatıcı Feray (Mehlika) olup birinci tekil kişi ağzından olayları ileriye gidiş ve geriye dönüşlerle anlatır.

Feray, lise yıllarında müziğe ilgi duyar ve arkadaşlarıyla (Özden, Gül, Ebru, Mert, Özlem) Olvos Grubunu kurarlar. Tayyare’de ilk konserlerini verirler. Özlemleri Rock Star olmaktır. Üniversite yılları da aynı sevdıyla geçer. Yanlış bir evlilik, ya da evlendikten sonra eşlerdeki bozulma, yaşamın yönünü olumsuz olarak değiştirir. Feray’ın yaşamı buna iyi bir örnektir. Doktor Veli Kaplan’la mutlu bir evlilikten sonra Bursa yıllarında Veli’nin Numancılar Tarikatı’na girmesiyle yaşamları alt üst olur. Fizik Öğretmeni olan Feray, eşinin baskısıyla öğretmenliği bırakmak zorunda kalır. Kızı Defne’yi büyütürken tarikat, evlerine kadar girer. Yazar, bir tarikatın işleyişini, şeyhleri ve müritleriyle yansıtır.

02Feray kırık kalpler denizinde yalnız

Müzik tutkusuyla, fen bilgileriyle yetişen Feray, tarikat elinde eve kapanınca bir açmaz içine düşer. Sahte kimlikle yaşamak zorunda kalır. Kızı Defne’yi kendisi büyütemediği gibi eşi Veli’nin ablası Havva, tarikat isteği doğrultusunda yetiştirir ki ilerde annesini tanımaz duruma gelir. Babası Veli, onu on iki yaşında Numan hocasına verir ve on beşinde de hocayla evlenir. Veli’nin evi tarikat evi olur, hastalar gidip gelirken doktorluğunu unuttur. İçeride kapalı kalan Feray, çıkış yolu arar ve Veli’yi banyodayken asit dökerek öldürür, ortadan

kaldırır. İstanbul'da kaçak olarak yaşar. Bursa'daki evlerinde Veli'ye yardımcı olan Esmâ'dan haberler alır. Tarikatın boğarak öldürdüğü kadınlar İznik'in bir köy kırsalında bulunur. Kayıp olan Veli aranır, bir izine rastlanmaz. Feray, İstanbul'daki kiralık evinde yaşarken üst kattaki gazeteci iki gençle tanışır. Baran ile Cihan ona yardım ederler. Bursa'daki tarikat cinayetlerini araştıran Baran, cinayet olaylarını çözer. Cihan ile Feray arasında aşk ilişkisi gelişir. Bu arada Feray, onu izleyen Numan'ın adamı Suriyeli'yi ve kızını büyüten Havva'yı da öldürür. İstiklal Caddesi'nde gençliğini ararken değişiklikleri gözler. Konser verme tutkusu depresir. Onun sesinin güzelliğini fark eden Baran ile Cihan da destek olur. Konser öncesi liseli arkadaşı Özden, Feray'ı bulur, sarılırlar. Konseri heyecanla izler arkadaşı ve gençlik yıllarını yeniden yaşarlar. Feray yitirdiği yerde bulur kendini.

Yazar Zeynep Kaçar, Doktor Veli'nin Cennet'le imam nikâhı yaparak evlenmesini, sonra onu boğarak öldürtmesini, çocuğu olmayan hizmetçisi Esmâ'yla yatarak ondan iki çocuk yapmasını anlatırken tarikata giren kişinin nasıl yoldan çıktığını tüm ilişkileriyle birlikte çarpıcı olarak yansıtır. Eşi Feray da kendini yitirirken, zamanı da yitirerek yaşar ve tarikatın yıkıcılığına iyi bir örnek oluşturur. Konserden sonra da "Sonsuz bir huzur, kuş olup konuyor omzuma. İçimde bir ferahlık... Feray'ım ben, bütünlüklü bir Feray" (s.216) diyerek kimliğini bulduğunu belirtir. "Yalnız" romanı, günümüzde tarikatların işleyişini gözler önüne sererken, din sömürüsüne karşı insanımızı uyanık olmaya çağırır.

(*) Yalnız-Zeynep Kaçar, Roman, Doğan Kitap, 1. Baskı, Mart 2021, 216 s.

KİTAP TANITIM

SÖZ

YILMAZ ÇONGAR

İlkokulu birlikte okumuş dört arkadaş, aradan çok uzun yıllar geçtikten sonra buluşmak isterler. Kişilerin birbirlerini iterek sağa sola koştuğu, bu arada çarpıştıkları, metro istasyonunun tam ortasında Kâmil, gürültüde söylenenleri daha iyi anlamak için cep telefonunu kulağına yapıştırır, “Giriş kapısının yan tarafındaki banklardan birinde oturmaktayım” bu ses Hale’den gelmektedir. Kâmil eşinin elini tutarak banklara yönelir, yıllar sonra Hale’yi görecektir. Yüreği neredeyse göğsünü deler. Otuz saniye geçmez, yüzündeki derin çizgilere karşın güzelliğini yitirmemiş, soylu duruşuyla Hale karşısındadır, hayret çılgınları, şaşkın bakışmalar, yinelenen kucaklaşmalar...

“Kâmil sen misin?”,

“Benim, hoş geldin Hale’ciğim, tanıştırayım, eşim Nesibe.” Bu arada gelen yeni bir telefonla özür dileyerek giriş kapısına doğru koşan Kâmil, Fakı ile karşılaşır.

“Fakı’cığim bu ne mutluluk!” Soluk soluğa sarılırlar, birbirlerinin ellerini bırakmazlar. Fakı yanındaki şaşkın bakışlı eşi Nurdan’ı tanıştırır. Hepsi Hale’nin yanında toplanırlar ama biri eksiktir. Kara kaşlı, kara gözlü Sevil, uzaktan el sallayarak bağırır:

“Ayol! Ben geldim, bir merhaba yok mu?”. Yine çılgınlık, sarılmalar. Öğrenciler gibidir her biri. Sanki zil çalmış, bahçeye dinlenmeye çıkmışlardır da hangi oyunu oynayacaklarını tartışıyorlar, istop mu? Körebe mi? Sek sek mi?

Bir kafede oturup dertleşmeler, eski günleri anmalar, sevgi dolu, bazen hüznü bakışlar, evlilikler, çocuklar, hastalıklar, boşanmalar, aralarında olmayan arkadaşları, tüm konuşmalar saatler sürer.

MERHABA ARKADAŞLAR adlı bu öykü, yazar Mustafa Kemal Benk’in SÖZ adlı yapıtının ilk sayfalarındadır. Balıkesir, Burhaniye’deki yazlıkta, evlerimizin arasında yüz metre mesafe olmasına karşın bu arkadaşla, ancak on yıl sonra, yine bir yazar arkadaşın Öner Yağcı’nın yardımıyla tanışmıştım. Yazar, bu

öyküsüyle, okuru, geçmiş zamanın derinliklerinde bir yolculuğa çıkarıyor, mutluluklar, buruklaşmalar, gözyaşlarıyla...

İkinci öykünün adı BİT.

Gülseren öğretmen müdürün odasına kapıyı vurmadañ girer, özür diler, heyecanla anlatmaya başlar. Öğrencilerinden Ayşe'nin başında bit çıkmıştır. Kendisi yaşamında hiç bit görmediğinden çok korkmuş, çocuğun başını elleyememiş, hatta bakamamıştır. Diğer çocuklar, gülererek, eğlenerek bit olayını öğretmene söylemişlerdir. Gülseren öğretmen çok gençtir, bu yıl meslekte ikinci yılıdır. Müdür Orhan bey “Fatma öğretmenle gidin, çocuğun başını kontrol edin, sonra ikiniz bana gelin.” der. On dakika sonra iki öğretmen müdürün odasındadır. Fatma hanım anlatır: “ Çocuğun saçlarını inceledim, bit var ama bunlar bizim bilip tanıdığımız cinsten değil. Rengi beyaz, saçlara yapışık, halk bunlara ‘sirke’ diyor, hemen önlem almamız gerekli. Müdür teşekkür eder, öğretmenler gidince hemen İlköğretim Müdürü Selâmi beyi arar, durumu anlatır. Selâmi bey, Kaymakam'ı arar, Kaymakam İl Sağlık Müdürü'nü bu konuyla ilgili ivedi görevlendirir. Sonunda hükümet doktoru, yanında eczacı Hadi beyle iki sağlık memuru olmak üzere bir ekip oluşturur ve bit konusunda okulları aydınlatmak için bir dizi konferanslar düzenlenir. Okuldaki konferansta, söz sırası eczacıya geldiğinde Hadi bey dükkânında bulunan bit ilâçlarının satılması için bol bol reklâm yapar. İlâcın yerli olmadığını, adının Welk olduğunu Avrupa'dan getirildiğini anlatır. Ekip gittikten sonra, öğretmenler toplantıyı sürdürür. Kimi öğretmen saçlara gazyağı sürülmesini, kimileri erkek öğrencilerin saçlarının sıfır numarayla traş edilmesini, kızlar için sık dişli tarak kullanılmasını önerir, fakat en ilgi çekici açıklamayı, düzene karşıtlığı ile bilinen ve iş, ekmek, özgürlük gibi konuları, kapitalizm, emperyalizm, sömürölme açısından ele alan, adı (gomonist hoca) diye anılan Hüseyin öğretmen yapar :

“Arkadaşlar, bu ulusal meseledir, görünen bit tekelci sermayenin laboratuvarlarında üretilmiş, yoksul halkımızın sömürölüp daha da fakirleşmesi için çocuklarımızın kafasına yerleştirilmiştir. Bize düşen görev, eczacı Hadi beyle birlik olan sömürgeci emperyalistleri daha fazla zengin etmek değil, vatandaşlarımızın soyulmasını önlemektir.” der.

Yapıtta üçüncü öykü KOŞ MEMET KOŞ tur.

Bekir çavuş soğuktan titreye titreye öğretmen lojmanının kapısına varır. Bir gün önce kar yağmıştır. Suat öğretmenin bekâr odasındaki soba ancak ısıtmaya başlamış, kendisi Falih Rıfkı Atay'ın Zeytindağı adlı anı romanını okumaktadır. Öğretmen kapıyı açar, çavuş “Muhtar tüm üyeleri konuk odasında toplamış, sizi de bekliyor” der.

Yarım saat sonra, konuk odasında nar gibi sobanın karşısında, gelenlerle birlikte öğretmen de muhtarı dinlemektedir. “Dün ilçedeydim, Ankara’da görevli iki Amerikalı, pazar günü, diğer parti büyükleriyle, bizim köye gelip, keklik avlayacaklarmış. Amerikalı dostlarımız ülkemizi kalkındırmak, bizleri refaha kavuşturmak için buradalar. Başkanımız, onları memnun ve mutlu etmek için beni görevlendirdi. Dillerini bilmediğimiz için Suat öğretmenin de bize yardımcı olmasını diliyorum. Diğer üyeler de yemek, içmek, ikram bakımından ellerinden geleni yapacaklardır.” Herkes kabul anlamında başını sallar. Suat öğretmen de biraz durur düşünür, sonuçta kabullenir.

Pazar günü gelir, çatar. Ankara’dan gelen parti ilçe başkanı, görevliler ve iki Amerika’lı köyde toplanırlar. Kısa bir ikramdan sonra av başlar.

Adları Harry ve Paul olan Amerika’lılar aralarında kendi dillerini konuşurlar, fakat biraz da Türkçe öğrenmişlerdir. Tüfekleri otomatiktir, altı saçma mermisini arka arkaya atabilir, bizimkiler hayretle bakar. Öğretmenin tüfeği yoktur. O zaten masum, sevimli hayvancıkların acımasızca öldürülmesine karşıdır. Amerika’lıların yanında yürür, yerden zehirsiz mantar toplamaya bakar. Bir eksik vardır, Amerika’lılar Ankara’dan av köpeklerini getirmemişlerdir. Muhtar, bu durumu da ayarlamış, Küskü’nün oğlu Memet ile, Tıpır’ın oğlu Ali’yi getirtmiş, onlar da Amerika’lıların önünde yürümeye, koşmaya başlamışlardır. Oğlanlar ellerindeki sopalarla çalılara vurarak, orada yavrularıyla yaşayan kınalı keklikleri korkutup uçururlar. Ardından tüfekler patlar, kuşların yarısından çoğu vurulur, düşer. Memet’le Ali ölenleri toplar, yaralıların da kafalarını koparır, zavallıları kanlar içinde Amerika’lılara getirirler. Bunları gören öğretmenin içi burkular, midesi bulanır. Çok eğlenen ve mutlu olan Amerika’lılar bağırarak İngilizce konuşurlar. Harry “Run Memet run” (Koş Memet koş) der. Paul ise arkadaşına oğlanları işaret ederek, “Very good dog” (Çok güzel köpek) diye

seslenir. Bu konuşmaları duyan ve anlayan özgür ruhlu, vatan sever öğretmen sinirden dudaklarını ısırır ve birden Amerika’lılara bağırmaya başlar:

“Hey Paul! Ey Harry!, bana bakın, Türkçe anlayacağınızı biliyorum. Çocuklarıma “Köpek!” dediniz. Bunu diyebilmek için önce sizin köpek olmanız gerekir. Asıl siz köpeksiniz, her ikiniz de gerçekten köpeksiniz. Hem de her ikiniz ve bir çoğunuz ‘bed big dog’sunuz!.. Ali, Memet haydi toparlanın, gidiyoruz, av bitti.” der.

Adı SEKİZ ÇAKAL ENİĞİ olan bir diğer öykü, hastane koridorlarında geçer. Yüzündeki sivilceleri doktora göstermek için gelmiş emekli öğretmen öykünün baş kişisidir. Duvardaki ışıklı panoda adının yazılmasını sabırla bekler, doktorun odasının karşısında. Yanındaki tekerlekli sandalyede oturan, ağırlığı kırk kilogramı bulmayan, seyrek sakallı yaşlının, koltuğa tutunan ellerindeki mavi renkli çıkık damarlara bakar, “Madem öleceğiz, ne diye geldik yaşamaya?” diye düşünür.

Doktor, sivilcelere gaz sıkır. “Sonuca göre yine gelirsiniz fakat burnunuzun içindeki kızarıklık daha önemli, size kulak, boğaz, burundan sıra alıyorum, oraya da görünün.” der.

Eyvah! Yeni alınan numaraya göre daha önünde yirmi dört kişi vardır. Dışarı çıkar, kafeye gider, çay içer, döner, oldukça vakit öldürür. Boş bir sandalyeye oturur. Sıra bekleyen her türlü kişi vardır, genci, yaşlısı, çirkini, güzeli, kadını, erkeği. Karşısında dokuz, on yaşlarında iki erkek çocuk, yerlerinde duramazlar, birbirlerine de çok benzerler, giyimleri de bir örnektir. Dayanamaz sorar, evet ikizlermiş. Şimdi yaşları büyümüş olan kendi ikiz oğullarını düşünür. Bir pazar yerinde, şişe içinde sülük satan adamla konuşmalarını, adama bir çok soru sorarak onu şaşırttıklarını anımsar. Koridorda tanıdığı ikizlerin birinin adı Hasan, diğerinin Hakan’dır. Hangi okulda okuduklarını sorar, “Şu asfaltın solundaki kolejde okuyoruz.” derler. Her ikisine de bir soru daha sorar, “Sekiz çakal eniği, dokuz anası, on babası, hepsi kaç etti?” Çocuklar hesaplamaya başlarlar, yirmi sekiz, yirmi dokuz derler, şaşırlar, bir türlü bulamazlar. Sonunda öğretmen de biraz yardım eder, Hakan bağırmaya başlar “On! On! Sekiz enik, bir annesi, bir babası hepsi on eder.”, “Şaşırdınız ve geç bildiniz, ama üzülmeğin bu sizin suçunuz değil.” Emekli öğretmen konuşmasını sürdürür ,

“Sizler okuduğunuz paralı özel okullarda birer öğrenci değil, birer müşteri olarak görünüyorsunuz, okul idaresinin gözünde. Onlar için önemli olan, annelerinizin, babalarınızın sizler için ödediği yüksek paralardır. Bu konuda büyüklerinizin de suçları var. Sizleri, yine büyük paralar vererek kurslardan kurslara, sınavlardan sınavlara koştururlar, kazanınız, birinci olunuz, diye, aynı yarış atı gibi. Siz üzölmeyin, çok okuyun, kendinizi kurtarın!” Daha konuşacaktı ama ışıklı panoda emekli öğretmenin adı yazıldı.

Yapıta adını veren SÖZ öyküsünde, Cavide ve Şerife, Aybastı köyünün iki öğretmenidir. Geldikleri bir ay olmuş, ikisi de şehirde büyümüşler, ilk kez köyde yaşamaktadırlar. Onlar, vatanına, ulusuna hizmet aşkıyla dolu, Atatürk’ün yolunda yürüyen idealist öğretmenlerdir. İki arkadaş aynı okulu bitirmiş, aynı sınıflarda okumuş, aralarında kardeşlikten ileri bir yakınlık oluşmuştur. Burada da aynı lojmanda kalmaktadırlar.

O akşam, ilçedeki Cumhuriyet Balosu’na çağrılı olmanın telâşu içindeydiler. Cavide kırmızı uzun elbisesi, beyaz fuları ile çok şıktı. Şerife’ye de mavi tunik, lacivert pantolon yakışmıştı. Belediye salonunda yerlerini aldıklarında aynı masada Köy Enstitüsü mezunu emekli öğretmenlerden Havva ve Fatma hanımlar önceden oturmuşlardı. Genç kızları görünce, kendi gençliklerini, eski günlerini anımsadılar. Salondaki kadınların hepsi de çok şıktı. Boyunlarındaki altın kolyeler, dizi dizi inciler, kollarındaki burma bilezikler, floresan ışıkların altında parlıyordu. Kaymakam beyin ve Jandarma Komutanı’nın Cumhuriyet’i öven konuşmalarından sonra romantik müzik eşliğinde, yemek servisi başladı. Çatal bıçak sesleri müziği bastırıyordu. Diğer masalarda oturanlar, ilk kez gördükleri genç kız öğretmenlerle ilgilenip soruşturmaya başlayınca Havva hanım “Kızlar, görücüye çıktınız, haberiniz olsun.” dedi. Kızların yanakları kızardı. Cavidan “ Benim aileme, ulusuma, Cumhuriyet’ime karşı görevlerim var, köylülerimi aydınlatmam gerekiyor, evliliği şimdilik düşünmüyorum.” dedi. Şerife “Ben de aynı” deyince, iki emekli öğretmen de kızları kutladı. Kendi gençliklerini anlattılar. “Ne yazık ki, emperyalist saldırılarla, eğitilmiş, üreten, çalışan kadın yerini seksî kadına, aşk kadınına bıraktı.” dediler. Dans başladığında, kızlar, kibarca dansa kaldırmak isteyenleri kabul etmediler, biraz sonra da izin isteyip balodan ayrıldılar. İkisi de

“Baloda halktan kimse yoktu, yalnızca ilçenin zenginleri eğlendiler” diye düşündüler.

Aradan aylar geçti, öğretmen kızlar köye ve köylülere alıştı. Onlar için okuma yazma kursları açtılar, hasta olanlara ilçeden getirdikleri ilâçları dağıttılar, hatta gerekenlere iğne yaptılar. Köylülere İstiklal Marşı’nı öğretiler, sömürölmenin nasıl olduğunu, emperyalizmin ne olduğunu anlattılar.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’na az gün kalmıştı. Açık havada, o gün oynanacak piyesin provası yapılıyordu. Öğretmenlerin başları açıktı fakat şalvar giymişlerdi. İki taksi havuzun başında durdu. İçinden şık giyimli, makyajlı, yüksek topuklu ayakkabılı bayanlar çıktı. Kızlar birkaçını balodan tanıdılar. Hoşgeldiniz ve tanışma faslından sonra sınıftan sıralar geldi, konuklar oturdular, öğrenciler paydos etti gittiler, çaylar içilirken Hicran hanım konuşmaya başladı, önce çalışkanlıkları nedeniyle öğretmenleri kutladı ama şalvarlarını hiç beğenmeyerek “Köylülere benzemişsiniz” dedi. Konuşmaya karışan bir diğer hanım “Köy okulları sınıflarında öğrencilerin hayvan gibi koktuğunu, evlerinde içilen çayların mide bulandırdığını” ekledi. Bahtiyar hanım “Köyde kadınların cahil olduklarını, çocuk doğurmaktan başka birşey bilmediklerini, kocalarından dayak yediklerini, bu kadınlardan utandığını” söyledi. Cavide dayanamadı “Ben onlardan hiç utanmam, Atatürk’ün yaptığı gibi ben de köylü kadınının çatlamış, kararmış ellerini saygıyla öperim “ dedi. Başka bir makyajlı kadın “Sizinle tanışmak isteyen beyefendi arkadaşlarımız var, siz gün söyleyin onları da getirelim, ciddi teklifleri olabilir, ilçeye atanmanıza yardım edebiliriz, çok genç ve güzelsiniz, size şehirde yaşamak yaraşır” dedi cilvelenerek.

Cavide ve Şerife birbirlerine uzun uzun baktılar ve hafif gülümsediler, bu sanki bir anlaşmaydı. Cavide söz aldı “Size önceden anlatmadığımız için suç bizim, Şerife iki yıldır sözlü, benim de gönlümde bir erkek var, yani ikimizin de başları bağlı, size o nedenle gün veremeyiz” dedi. Bunu duyan bayanlar hemen kalktılar, toparlandılar, iyi dileklerle ayrıldılar.

Taksiler gözden uzaklaşınca, Cavide, okulun salonundaki Atatürk köşesine gitti, Ata’sının büstünü iki yanağından öptü, kendi duyacağı kadar bir sesle,

“Ben gönülden sana bağılıyım Ata’m! Önce sana ve ulusuma karşı görevlerimi yapacağım, bir an olsun kendimi düşünmeyeceğim, ülkemde cehaleti yenmek için çok çalışacağım, bu giden kadınlar gibi olmayacağım. Türk kadını omuzlar üstünde göklere dek yükselmeye layıktır. Ölene kadar yolumu aydınlıktan ve kadınlarımızı aydınlatmaya çalışmaktan başka bir yöne çevirmeyeceğime huzurunda and içiyor, söz veriyorum, SÖZ.” dedi.

Yapıttaki diğer öykülerinde, Mustafa Kemal Benk, bir kısım halkın halâ bağılı olduğu, nazar etmek veya hastalar için mezardan alınan toprağı yemek gibi, batıl denen, boş ve yanlış inançları içeren konuları, yaşamı boyunca başarılı olamamış, ayakkabı boyacılığı yapan yaşlı bir adamın dramını, namusu uğruna burnu kesilen Hacer’i, krediyle aldıkları traktörün burcunu ödeyemeyen baba ve oğulun çektiklerini, daha nice ders alınacak yaşam kesitlerini, güzel bir Türkçe’yle ve sürekli merak uyandıracak bir biçemle anlatır. Yazardan yeni ürünlerini bekleriz.

Söz, öyküler, 183 sayfa, Mustafa Kemal Benk, Berfin Basın Yayın Ticaret Ltd. Şti., Mart 2020 Birinci basım, İstanbul

Ö Y K Ü L E R

12.ci sayıdan başlayarak dergimizde bir ilk yaşanacak. Dergimizde, öykü yazarımız Turgut Acar'ın bugüne dek yayınlanmış 12 kitabına adını veren öykülerine yer vereceğiz. Bu sayımızda yer alan Kar Üstünde Kızıl Laleler Turgut Acarın ilk kitabına adını veren öyküsü. Turgut Acar'ın 1940 lı yıllarda yazdığı bu öykü, 1990 başlarında Yazar ve Eleştirmen Rahmetli Asım Bezirci'nin Turgut Acar'a söylemeden seçerek düzenlediği ve Yön Yayınlarıncı 1992 yılında basılmasını sağladığı ilk kitabında yer almakla kalmamış kitaba adını da vermiştir... Turgut Acar'ın yayınlanmış 12 kitabına adını veren öyküler dışında Turgut Acar'ın 1953 yılında Varlık Dergisinde yayınlanan Odacılar adlı öyküsüne de yer vereceğiz. Bu ilk adımla, dergimizde değişik yazarlarımızdan yapacağımız bu tür alıntıları sürdürerek bir antoloji oluşturabilmek dileğiyle...

Turgut Acar'ın 13.ncü sayımızda yer alacak öyküsü, Acar'ın yayınlanan ikinci kitabına adını veren: "KİMSE BİLMEZ BU ANIYI." 14.SAYIMIZDA YER ALAN ÖYKÜSÜ 3. KİTABINA ADINI VEREN: "YALNIZLIĞIN ÇAN SESLERİ..."15.ci sayımızda yer alacak öyküsü 4.kitabına adını veren: "GÜLBELAZ", 16.Sayımızda yer alacak öyküsü 5. Kitabına adını veren : "ZAMAN SIZIYOR AYNAYA". 17.Sayımızda yer alacak öyküsü,6.kitabına adını veren: "ŞAZ". 18.sayımızda yer alan öyküsü,7.kitabına adını veren "Sigaraya Koşulan Beyaz Atlar". 19.sayımızda yer alacak öyküsü, 8.kitabına adını veren Mor Kapı.20.SAYIMIZDA YER ALAN ÖYKÜSÜ, 9.KİTABINA ADINI VEREN EYLÜL BULUTLARI,21.SAYIMIZDA YER ALAN ÖYKÜSÜ, 10.KİTABINA ADINI VEREN GÜNAYDIN MUTLULUK, 22.SAYIMIZDA YER ALAN ÖYKÜSÜ:11.KİTABINA ADINI VEREN PENGUEN OTELİ, 23.SAYIMIZDA YER ALAN ÖYKÜSÜ: SON KİTABI OLAN 12. KİTABINA ADINI VEREN : NEREDE O ESKİ GELECEKLER...

.....

Denize yakın bir yere uzandı, kumluğa..Ayakları çıplaktı.

Başındaki ağrıyı eliyle tutmağa çabalıyordu. Buruşuk alnını iki parmağıyla sıkıp açarak dolaştırıyordu elini.

" Boşuna uğraşma." dedi, kendi duyacağı kadar.

Ter burnundan damladı damlayacak. Ayırdına vardı o da. Gömleğinin sağ koluna sildi. Ama ter durmuyor ki, alnı, yanakları durmadan ter salıyordu.

" Vay be , dedi kendi kendine, bu da nerden çıktı."

Gömleğinin koluyla bir kez daha sildi terini sonra eliyle yüzünü yelledi.

Ağrı...

Ağrı bir yerde durmuyor, geniş alnının her yerinde dolaşıyordu.

" Yakalaya bilsem..." diye içinden geçirdi.

Alnını parmak uçlarıyla yokladı. Dokunduğu yerden ağrı başka yere sıçırıyordu sanki...

Durgun denizde küçük teknelerin motor sesleri kulağa bir hoş gelir...Uzaktan uzağa...Sıkıldı. Elini yanına indirdi. İnsanı boğacakmış bibi sessiz duran deniz de bir şeyler değişti birden. Deniz uykudan uyanmıştı. Belli belirsiz nefes alıyordu. Kalktı, yürüdü.Denize ayakları deyince durdu. Suyun içindeki yassı küçük taşlara baktı. Denizde taş sektirmek geldi usuna. Bir de kardeşi Kenan'ı anımsadı. Suyun içindeki yassı taşları topladı.

Kenan'la taş sektirme oynarlardı. Oynarlardı ama yıllar önce. Hep yenerdi Kenan'ı.

Topladığı taşlardan bir tanesini sektirmek için sağ eline aldı. Baş parmağı ile işaret parmağı arasına yerleştirdi, denize attı, ardından,

" Bir iki üç " diye saydı. Durdu biraz,

" Olmadı, dedi, nerde o eski günler..."

Bir taş daha aldı eline, parmakları arasına yerleştirdi. Atmadan bir kaç kez boşluğa kolunu sallayarak sınıdı kendini. Bir iki adım geri çekildi. Sonra denize doğru koşarak taşı attı. Atar atmaz da,

" Bir iki üç dört beş " diye saydı. Sonra da

Bu iyi işte " dedi.

Sağ kolunun kaslarını sol eliyle sıkı açtı, birkaç kez bunu yaptı.

Küçük teknelerin motor sesleri iyice yaklaşmıştı. Üç taneydi tekneler. Kıyıya doğru geliyorlardı. Onların yanaşmasını beklemek için oturdu. Onları tanıdığından değil, öylesine. Denizi durgunlaştırıp sessizleştiren güneş tekneleri de tutuklamış getiriyordu sanki. Motor sesler i birden kesildi. Motor hızlarının kalan gücüyle yanaştılar. Teknelerin burnunda balıkçılar ayaktaydılar. Ellerin de ipleri karaya atladılar. Onları görünmez gizli biri yönetiyor gibiydi. Devinimleri aynıydı. Şimdi önlerindeki ağaç kütüğüne tekne iplerini bağlıyorlardı, sessizce. Konuşmuyorlardı da. İpleri bağlama işi bitince, ellerini bellerine koyarak sağa sola gerindiler. Sonra oturmaktan uyuşmuş olan bacaklarını açmak için oldukları yerde koşar gibi yaptılar. Sadece onlara göre boydan biraz kısa olan burnunu tutuyor arada bir onlara,

" Oktay, Anıl " diye

bağırıyordu. Koşanlardan biri

döndü,

" Ne var Yalçın, dedi, ne oldu?"

Yalçın elini göstererek,

" Baksana Oktay, kanıyor " dedi.

Oktay,

" Olsun, dedi,korkulacak bir şey yok , sen daha yenisin. Giderek alışırsın, biz neler gördük..."

Anıl da yanlarına geldi. Derin derin nefes alıyordu. Kollarını yana açıp kapatırken ,

" Ne var Yalçın ne oldu ?" dedi .

Yalçın kanlı elini gösterdi,

" Baksana " dedi.

Anıl, Yalçın'ın eline baktı, umursamaz,

" Kan " dedi.

" Evet kan "

" O da bir şey mi, ben ilk çıktığım da..."

Yalçın sıkıntılı,

" Bırak ilk çıkmayı, dedi, buna bak."

" O kolay " dedi.

Ani bir davranışla elini tuttu Yalçın'ın. Parmağını burnunun kanayan tarafına bastırdı.

" Bir zaman tut öyle, devinmeden otur. Bunun ilacı budur, dedi, korkma geçer şimdi. "

Onları dinleyen Oktay,

" Hadi oğlum, geç kalıyoruz." dedi. Anıl'ın kolunu çekti. İkisi yürüdüler teknelere doğru.

" Bak, dedi Oktay, balıkları üçe böleceğiz, tamam mı?" " Tamam, dedi Anıl, sen yaparsın o işi."

Oktay,

" Yaparım " dedi, kendi teknesine atladı. Önce tuttuğu balıkları cinsine büyüklüğüne bakmadan üçe ayırdı. Kovalara doldurdu. Kovalarla beraber geçti Anıl'ın teknesine. Oradaki balıkları da üçe bölüp kovalara doldurdu. Anıl bakışıyla kovaları tartıyordu. Oktay'la göz göze geldiler. Bu bir anlaşma bakışıydı. Anıl,

" Yalçın'ı çağırayım mı? " dedi.

" Tamam çağır " dedi Oktay.

Anıl ısıklık çaldı. Parmağı burnuna basılı duran Yalçın dönüp baktı onlara.

" Ne var ? " dedi

" Yeter be kardeşim, dedi Anıl, bastır dediysek o kadar da değil. Deleceksin burnunu. Gel artık."

Yalçın onlara doğru yürürken,

" Gidiyor muyuz " dedi.

" Evet, dedi Anıl, al kovani da..."

Yalçın elini burnundan çekti, şaşkın,

" Ne kovası ben balık tutamadım ki..."

dedi. " Tutmuşsun ya, dedi Oktay, kovan

dolu. " Yalçın sıralanmış kovalara döndü,

" Hayda, bu da ne?"

Oktay duymazdan gelerek ,

" Burnun nasıl koçum, durdu mu kanaması? dedi.

" Durdu, durdu da, kovaları göstererek, bunu anlamadım. " dedi.

Anıl kovaların başından,

"Anma uzattın, ne var anlamayacak, bu gün sana yarın bize, bu böyle..." diye söylendi. Kendi kovasını aldı yürüdü ana yola doğru. Bir zaman ona baktılar. Oktay omzuna vurdu Yalçın'ın,

" Haydi, dedi, biz de davranalım.Geç kalıyoruz..." Kovalara doğru yürüdü.

Yalçın ne yapacağını bilemedi. Onların yolu aşp gitmelerini bekledi bir zaman. Öyle de oldu. Yöresine bakındı. Kovasını aldı. Bir şey düşünemiyordu. Düşünmek de istemiyordu. Yola doğru yürürken: " Bu gün bana yarın da onlara, bu böyleymiş..." Diye söylendi.

GERİ VERMEK

HİKMET KURTER

Dün sabah dükkânıma gelen kırk yaşlarında, balık etinde, at yelesi gibi açık kumral saçları – belki de kullandığı boyadan- sarıya çalan, iyi giyimli kadın evindeki kitapları satmak istediğini söyleyince,

-İnsanın okuduğu kitapları elinden çıkarması oldukça güç olmalı, dedim.

-Niye ki? dedi. Evde çok yer kaplıyorlar. Tozu, kiri de cabası. Hem ben kitap okumam ki.

“Hadi bakalım. Buyurun buradan yakın. Söylenecek söz mü şimdi bu?” dedim içimden.

-Kim okur?.. Daha doğrusu evinizdeki kitapları kim okudu?

-Kocam.

-Peki kocanızın kitapları satmak istediğinizden haberi var mı?

-O çok anlayışlı, çok uysal, dünya tatlısı bir adamdır. Bana karışmaz. Yaptıklarına kızmaz...

Sözü uzatmayayım. Öğleden sonra verdiği adrese gittim. Elden geçirdiğim kitapların yirmisini ayırdım.

-Bu yirmi kitaba bin lira veririm, dedim.

-İyiymiş, dedi at yelesi gibi saçları olan kadın. Peki diğerleri?.. Diğerlerini almayacak mısınız?

-Dükkânımı gördünüz. Küçük, daracık. Üstelik silme kitaplarla dolu. İçine daha fazla kitap sığdırmam olanaksız. Ama merak etmeyin. Geriye kalanları komşularımdan birine

(56)

salık vereceğim. Öteki esnafı gözetmek, alışveriş etmesini sağlamak bizim Ahilik geleneğimizin gereğidir.

Aldığım kitapların parasını ödeyip çarşıya döndüm.

Galatasaray'da Aslıhan Çarşısı'nda eski kitap alıp satan bir sahafım. Kitaplara olan sevgim, düşkünlüğüm sonunda bir mesleğe dönüştü. Lise son sınıftayken gidip gelmeye başladığım Beyazıt Sahaflar Çarşısı'nda on sekiz yıl sonra dükkân açarak sahafliğe başlayacağımı nereden bilebilirdim ki?..

Bugün baba mesleğini Kadıköy'de sürdüren oğlum da kitaplar arasında dünyaya geldi, kitaplar arasında büyüdü.

Sahaflığı meslek büyüklerimden öğrendim. Ustamız, üstadımız, pirimiz Raif Yelkenci'dir. Onu Hacı Muzaffer Ozak izler. Her ikisi de rahmetli oldular. Şimdiki duayenimiz, Allah uzun ömürler versin, İbrahim Manav ustamızdır.

Sahafların piri Raif Yelkenci'den öğrendik. "Üçe beşe bakılmaz. Değerinin yarısına bile olsa kitap gerçek sahibine verilir." Kitap almak üzere gittiğim bir evde karşıma az bulunur, sahaflik değeri yüksek bir kitap çıktığında elim ayağım dolaşır, heyecanlanırım. Hemen o an, sayfalarını okşarcasına çevirdiğim kitabın gerçek sahibinin kim olduğunu düşünmeye başlarım.

Eski kitapların peşinde koşanlar arasında kimler yoktur kimler? Üniversite öğretim üyeleri, araştırmacılar, yazar-çizer takımı, tarihçiler, sanat tarihçileri, arkeologlar, sinemacılar, tiyatrocular, gazeteciler... Hafta sonları –cumartesi günleri- dükkânımın içi, dışı bu entelektüellerle dolar taşar. Otururlar. Tarihten, siyasetten, felsefeden, sanattan, edebiyattan konuşur, tartışırlar. Tartışmalar bazen kırıcı boyutlara ulaşır. Neyse ki sonunda her şeyi tatlıya bağlamayı bilirler.

(57)

Raif Yelkenci sert adamdı. Yanına gitmeye çekinirdik. Bizlere –genç sahaflara- kitaplara ilişkin sorular yöneltir, bilgimizi yoklar, bilemezsek azarlardı. Ondan korkuma Osmanlıca, İngilizce, Fransızca, Almancayı şöyle böyle söker, anlar oldum.

Bir gün rahmetliyle dükkânımın önünde ayaküstü sohbet ediyorduk. Bir alıcı geldi. Raftaki romanlardan birinin ederini sordu.

-On lira, dedim.

-Yedi lira olmaz mı? dedi.

-Olmaz, deyince çekip gitti.

Ustamızın bana dik dik bakmasından pot kırdığımı anlamıştım. “İşte şimdi paparayı yedim.” diye düşünürken üstadımız sevecen bir sesle,

-Sen o kitabı kaç a almıştın? diye sordu.

-Olsa olsa elli kuruşa falan almış olmalıyım.

-Ama artık o kitabın alış fiyatı yedi lira. Müşteri geri çevrilmez, gücendirilmez.

Bana öyle bir ders verdi ki, o günden sonra alıcılarıma hoşgörülü davranmayı kendime ilke edindim. Alıcılar dedim de... Alıcılar çeşit çeşittir. Kimisi parasını hemen ödeyip kitabına kavuşan cinstendir. Kimisi ayırttığı kitabın ardından aylarca dükkâna uğramayan takımındandır. Kararsız Kasım dediğim kimisi de vardır ki, bir kitap beğenir. Almaz. “Al şunu, kaçırma” diye üstelerim. Mırın kırın eder, ipe un serer, ağırdan alır... Kitap satıldıktan sonra da, “Onu ben alacaktım. Başkasına neden sattın ki?” diye ah vah eder. Aşiremento yapanlardan söz etmemek olmaz. Bu cins alıcılar, sözde bana fark ettirmeden çantalarına kitap indirdiğini sananlardır. Aldığı –çaldığı mı demeliydim?- kitabın pek bir piyasa değeri yoksa görmezden gelirim. Ama tırtıkçının tipini, boyunu bosunu, saç rengini, göz rengini adamakıllı belleğime kazırım. Bir dahaki gelişinde, “Geçenlerde benden habersiz aldığınızı sandığınız kitabın yazarının bakın, böyle bir yapıtı daha var.

İsterseniz onu da size armağan edebilirim.” derim. Ancaak... En hoşlanmadıklarım, yüz vermediklerim, asla kitap satmak istemediklerim bibliyomanlar yani kitap hastalarıdır. Kitap hastasına kaptırılan kitaptan bir daha hayır gelmez. Bibliyomanlar ellerine geçirdikleri kitapları ölene dek –ki kitapların

dönüp dolaşıp geleceği yer sahaf dükkânıdır.- kimselere göstermezler, el sürdürmezler, yararlanılmasına izin vermezler...

Beyazıt Sahaflar Çarşısı’ndan Galatasaray’daki Aslıhan Çarşısı’na geçtiğimde efemera denen eski fotoğraflar, gazeteler, biletler, senetler, faturalar, diplomalar, karneler, pasaportlar, mektuplar, afişler ve bunlara benzer bir sürü ıvır zıvırı biriktiren meraklılar, koleksiyoncular türemişti. Mahalle aralarında dolaşan eskici-hurdacılar topladıkları bu türden nesneleri bana da getirirler. Onlardan biri de Kasımpaşalı Çingene hurdacıdır. Kasımpaşalı, “Ağabey,” der, “bulduğum malı vallahi de billahi de ilk önce sana getiriyorum.” Neden böyle der?.. En çok parayı benim verdiğimi bilir de ondan. Ama bana uğramadan evvel en az birkaç esnafın kapısını çaldığını da ben bilirim.

Dükkânımın içi, dışının kitap kurtlarıyla dolup taşıdığı bir cumartesi günü Çingene hurdacı on tane fotoğraf getirdi. Eline on beş lira tutuşturdum, gönderdim. Olayın yakından tanığı olan kitapseverlerden biri,

(59)

-Eski fotoğrafların tanesini bir liradan satıyorken sen tuttun on fotoğraf için adama on beş lira verdin. Aklıma bir Nasrettin Hoca fıkrası getirdin, dedi.

Hoca, on kuruşa aldığı yumurtaları dokuz kuruştan satarmış. “Bu nasıl ticaret yapmaktır Hocaefendi?” diye soranlara, “Dostlar alışverişte görsünler.” diye karşılık verirmiş. Seninki de o hesap mı?

-Yaptığıma bir pazarlama taktiği, kaz gelecek yerden tavuğu esirgememe yöntemi diyemez miyiz? dedim. Böyle davranarak onu en çok hoşnut eden esnafın ben olduğuna inandırmış, karşılığını da fazlasıyla almışumdır. Kimi kez bana öyle şeyler getirmiştir ki, değil bir yıllık, birkaç yıllık kazancımı bir anda çıkarmışumdır. Hangi birinden söz etse

Mütareke Döneminde bağlaşık devletlerin işgali altındaki İstanbul’da Kuvayı Milliye Hareketinin duvarlara astırdığı direniş afişlerinden mi yoksa Sait Faik’in İsviçre’ye yüksek öğrenim görmeye giderken notere onaylattığı lise diplomasının çevirisinden mi?..

Meslektaşım Avni’den defalarca, tekrar tekrar özür diledim. Onu bu sabah gönderdiğim yerden eli boş dönmüştü. Ama şunu da kesinlikle biliyordum ki, beni yanıltan, sahaf komşuma havanda su dövdüren, o at yelesi gibi saçları olan kadın çok geçmeden buraya damlayacaktı.

Kestirdiğim gibi, öğle vakti, alı al moru mor çıkageldi. Titrek bir sesle,

-Dün benden aldığınız kitapları satmadınız, değil mi? dedi. Ne olur, satmadığınızı söyleyin!

(60)

Kaşlarımı çatarak,

-Sattım ya da satmadım. Size ne bundan? dedim.

-Eğer sattıysanız fırtına... Ne fırtınası... Kasırga kopacak demek

-Fırtına ya da kasırga neden kopacaktı? Anlatın da öğrenelim.

-Kocam... Kocam çok sinirlidir de... Kitaplarını sattığımı anlayacak olursa beni kıştır kıştır keser, öldürür.

Kendimi daha fazla tutamadım.

-Hani kocanız çok anlayışlı, çok uysal, dünya tatlısı bir adamdı? dedim kızgınlıkla. Bu sabah diğer kitaplarınızı alması için çarşı esnafından birini evinize yolladım. Sahaf komşum kapınızı çalmış. Kapının eşliğinde beliren, iri yarı, ablak suratlı, ağzında bir şeyler çiğneyen bir herif...

-Tamam işte. O, benim boyu devrilesi kocamdır. Pisboğazın tekidir. Atıştırmadan duramaz.

-Sahaf meslektaşına kaba bir biçimde, “Ne var, ne istiyorsun?” diye sormuş. Böyle bir karşılanma beklemeyen meslektaşım şaşkınlığa uğrayarak, “Kitap... Burada kitap... Satılık kitap varmış da...” diye kekelemiş. Sizin o çok anlayışlı, çok uysal, dünya tatlısı kocanız,

“Burada satılık kitap mitap yok. Hadi yallah!” diye kovmaktan beter etmiş sahaf arkadaşımı. Boş yere yorduğum, üzdüğüm için meslektaşım Avni’den özür üstüne özür diledim. Şimdi siz karşıma geçmiş, “Kitapları satmadınız, değil mi” diyorsunuz.

(61)

Sarıya çalan açık kumral saçlı kadın söylediklerimi süt dökmüş kedi gibi dinliyordu. Derin bir soluk aldıktan sonra yalvarırcasına,

Tanrı aşkına söyleyin, dedi. Satmadınız değil mi?

-Evet satmadım, dedim.

-Oh, çok şükür!

-Bunca yıldır yaptığım mesleğimden edindiğim deneyimlere dayanarak satmamanın daha doğru olacağına karar verdim. .

Otuz saniye öncesinin o durgun, o süklüm püklüm kadını birden canlandı, sevinçle ellerini çırpıtı:

-Öyleyse... Öyleyse kitapları bana geri vereceksiniz, değil mi?

Şu püsküllü belanın sorduğu soruya bakın. “Kitapları geri verecek miymişim?” Elbette vereceğim. Budalalığımın değil, içimdeki hakkaniyet duygusundan vereceğim. Doğrudan, haktan hukuktan yana bir yaradılışa sahip olduğum için vereceğim.

-Benden aldığınız parayı geri verecek olursanız, dedim, ben de size kitaplarınızı iade ederim.

-Şey... Ben paranın bir kısmını, beş yüz lira kadarını harcadım. Birkaç parça giysi, birtakım kozmetik ürünler aldım. Bakımına önem veririm de... Size şimdilik beş yüz lira versem, kalanını da en yakın zamanda getirsem, olur mu?

-Peki tamam, demekten başka ne diyebilirdim ki?

Az biraz sonra, bakımına önem veren kadın, iki torbaya doldurduğum kitaplarıyla yanımdan ayrılırken, “Beş yüz papelimi bana geri verecek mi yoksa üzerine bir bardak su mu içeceğim?” diye düşünmekten kendimi alamıyordum.

SALGIN**TÜRKAY KORKMAZ**

Yaz dinlencesi sürüyordu.On katlı apartmanın yedinci katında avizelerin gidip gelmesi, hışırtıyla tavanın aşağı doğru geleceği korkusu dedeyi çok korkuttu.Torunlarına sarılmasıyla masanın altına çekti onları.Eşi, kızı, damadı şaşkınlık içinde kalmışlardı; sığınacak yer bulamadan ayakta:

“Deprem, deprem!” diye bağıştılar.

Oysa salgın toplumu sarmışken bu deprem hesapta yoktu. Herkes evine kapanmış salgının geçmesini bekliyordu.Yaz geride kalırken sonraki mevsimler yine yasaklı geçecekti.Bukaçınılmazdı.Sonbahar, kış, ilkyaz günleri saydıracaktı.

Deprem, salgın korkuları büyütürken, yöneticiler de önlemler sıralıyordu. Tüm yaşananlardan sonra düşünülüyordu çözümler! Aşı çözümü tüm toplumların sorunuydu. Bir yarış başlatmıştı bilim adamları. Aşığı önce kim bulacaktı! Tüm insanlık korkulu bekleyişteydi.

Çocuklar evde kapalı kalınca yaramazlıkları artıyordu. Anneler,

”Okula gönderemeyince bunlarla nasıl baş ederiz.”

yakınmasını yineleyip durdular.

Bulaşıcı salgın büyükleri derin düşüncelere daldırmıştı. Çözüm beklentisi uzaklardaydı şimdi.

Deprem, salgın korkuları katlamıştı. Binalar sınav verecekti derinden geçen yer kabuğu kırıklarına.

Görsel yayınlar, bilim adamlarının söyledikleri, yaşadığımız yer kabuğu, korkunç geleceği arada bir duyuruyordu. Yer sarsıntıları çok uzaklarda da olsa saniyelerle ulaşıyordu. İşte masa altına torunlarıyla sığınan dede de çözümsüz bekleyişi saniyelerle geçirdi.Torunlarına sarılan dedenin evdekilere,

“Ayakta durmayın!” diye bağıışı torunlarına sıkı sıkı sarılmasına engel değildi.Büyük kenti konuşuyorlardı. Binalar yapılırken boşluklar, toplanma alanları neden düşünülmemişti. Demirini, çimentosunu yeterince kullanmayan yüklenici şimdi yakınıyor muydu acaba? O da çocukları düşünüyor muydu? Onun da torunları var mıydı?

Salgın için,

“Maske, mesafe.temizlik”

önemseniyordu.

“Salgına yakalanma, sonrası yok!”

öğütleri görsel yayınlarlarda durmadan yineleniyordu.

Korku katlanıyordu ışıklı pencerelerde!

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü,
deneme, eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni: Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu:

Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba, Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini koymayı görev bilir.

Başka bir yerde yayınlanmış yazılar dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez. Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti ödemez.

DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
